

Міністерство освіти і науки України
Університет митної справи та фінансів

Факультет управління
Кафедра публічного управління та митного адміністрування

Кваліфікаційна робота

на здобуття освітнього ступеня магістр
за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування»

за темою: Система регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні в контексті здійснення митної справи.

Виконав: студент групи ПУ24-1м
Спеціальність 281
«Публічне управління та адміністрування»
Захарчук А.П

Керівник : д. держ. упр., професор
Борисенко О.П

Рецензент: начальник Управління
по роботі з персоналом
Південно-східної митниці ДМСУ,
кандидат наук з державного управління
І.В. Ярова

Дніпро – 2026

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ

Факультет / ННІ	<u>управління</u>
Кафедра	<u>публічного управління та митного адміністрування</u>
Рівень вищої освіти	<u>магістр</u>
Спеціальність	<u>281 Публічне управління та адміністрування</u>
Освітня програма	<u>Публічне управління та адміністрування</u>

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри публічного управління
та митного адміністрування

_____ / Антонова О. В. /
„ ____ ” _____ 20__ року

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
здобувачу вищої освіти

Захарчука Артура Павловича

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи: Система регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні в контексті здійснення митної справи

керівник роботи док. наук з державного
управління, проф. Борисенко О.П

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом по УМСФ від “24” листопада 2025 року № 977 кс

2. Строк подання здобувачем роботи на кафедру 30.12.2025 р. – 06.01.2026 р.

3. Вихідні дані до роботи: Нормативно-правову основу роботи складає комплекс ієрархічно впорядкованих актів. Фундаментом є Конституція України та Митний кодекс України (в редакції 2012 року з урахуванням останніх змін 2024–2025 рр.) [23, 42, 58]. Ключове значення мають закони України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [14, 36], «Про Митний тариф України» [33] та акти, що регулюють захист національного виробника [34, 35]. Процеси євроінтеграції та адаптації законодавства проаналізовано крізь призму Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [48, 53], Кіотської конвенції [43] та спеціалізованих законів щодо імплементації положень Митного кодексу ЄС і режиму спільного транзиту [61, 62]. Підзаконна база представлена постановами Кабінету Міністрів України (зокрема щодо «єдиного вікна» та утворення ДМСУ) [54, 60, 65] та наказами Міністерства фінансів України з питань управління ризиками [44].

Теоретико-методологічний фундамент дослідження базується на працях провідних українських та зарубіжних науковців. Питання державного регулювання ЗЕД та формування економічних механізмів висвітлено у роботах О. Акименко [1], І. Багрової [2], О. Гребельника [6], С. Домбровської [8] та І. Платонової [13, 28]. Проблематика митного адміністрування, митної політики та правового регулювання контролю ґрунтується на дослідженнях А. Годяка [18], О. Гуменюка [19], С. Іванова [21], В. Туржанського [47] та В. Дудченка [70].

4. Зміст роботи (перелік питань для розробки) – розкрити сутність, структуру та основні елементи зовнішньоекономічної діяльності як об'єкта державного регулювання;

охарактеризувати митну справу як інституційну основу та ключовий інструмент реалізації державної політики у сфері ЗЕД;

класифікувати основні методи та інструменти регулювання ЗЕД, зокрема тарифні, нетарифні та адміністративні важелі;

оцінити динаміку та ефективність застосування тарифного регулювання в Україні;

проаналізувати стан і роль нетарифних методів регулювання (ліцензування, квотування, технічне регулювання);

дослідити рівень цифровізації митних процедур та їхній вплив на ефективність зовнішньоекономічної діяльності;

виявити основні загрози, проблеми та недоліки у сфері митного адміністрування, які негативно впливають на розвиток ЗЕД;

обґрунтувати напрями модернізації митної справи шляхом гармонізації законодавства з Митним кодексом ЄС;

визначити заходи щодо підвищення ефективності митного контролю, боротьби з контрабандою та розробити пропозиції зі створення інтегрованої електронної платформи взаємодії суб'єктів ЗЕД.

5. Перелік графічного матеріалу - 8 таблиць, 2 рис., що ілюструють ключові аспекти дослідження.

6. Дата видачі завдання 13.07.25-19.07.2025

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи *	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Визначення теми кваліфікаційної роботи	23.01.25-01.02.2025	
2.	Складання змісту роботи, оформлення та затвердження завдання	13.07.25-19.07.2025	
3.	Опрацювання літературних джерел, нормативних документів	до 20.09.25	
4.	Збір та обробка статистичних і звітних даних	до 25.09.25	
5.	Проведення розрахунків та аналізу	до 01.10.25	
6.	Написання вступу	до 10.10.25	
7.	Написання розділу 1	до 01.11.25	
8.	Написання розділу 2	до 14.11.25	
9.	Написання розділу 3	до 26.12.25	
10.	Підготовка висновків	до 28.12.25	
11.	Оформлення роботи	до 30.01.25	
12.	Подання на кафедру електронного варіанту роботи для перевірки на плагіат	до 30.01.25	
13.	Підготовка тексту доповіді і демонстраційного матеріалу	до 16.01.26	
14.	Подання на кафедру кваліфікаційної роботи	до 06.01.26	

Здобувач освіти

Захарчук А.П

Керівник роботи

підпис

Борисенко О.П

АНОТАЦІЯ

Захарчук А.П. Система регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні в контексті здійснення митної справи.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістр за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування». Університет митної справи та фінансів, Дніпро, 2026.

Метою магістерської роботи є дослідження системи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності України в контексті реалізації митної політики, аналіз механізмів державного впливу на зовнішньоекономічні процеси та визначення шляхів удосконалення митного адміністрування в умовах євроінтеграції.

У роботі розглянуто сутність, принципи та функції державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, визначено роль митних органів у забезпеченні економічної безпеки держави. Проаналізовано нормативно-правове забезпечення регулювання ЗЕД, інструменти тарифного та нетарифного регулювання, систему митного контролю та адміністрування. Окрему увагу приділено дослідженню впливу міжнародних зобов'язань України та вимог Європейського Союзу на трансформацію митної системи, а також проблемам гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами.

За результатами дослідження обґрунтовано напрями вдосконалення системи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, серед яких - підвищення ефективності митного адміністрування, запровадження сучасних інформаційно-аналітичних технологій, спрощення митних процедур, розвиток партнерських відносин між державою та бізнесом, а також забезпечення прозорості та стабільності регуляторного середовища.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, державне регулювання, митна справа, митна політика, митне адміністрування, євроінтеграція, економічна безпека, міжнародна торгівля.

SUMMARY

Zakharchuk A.P. The system of regulation of foreign economic activity in Ukraine in the context of customs administration.

Qualification work for the Master's degree in the specialty 281 "Public Administration and Management". University of Customs and Finance, Dnipro, 2026.

The purpose of the master's thesis is to study the system of state regulation of foreign economic activity in Ukraine in the context of customs policy implementation, to analyze the mechanisms of state influence on foreign economic processes, and to determine ways to improve customs administration in the conditions of European integration.

The thesis examines the essence, principles, and functions of state regulation of foreign economic activity and defines the role of customs authorities in ensuring the economic security of the state. The legal framework of foreign economic regulation, instruments of tariff and non-tariff regulation, as well as the system of customs control and administration are analyzed. Particular attention is paid to the impact of Ukraine's international obligations and the requirements of the European Union on the transformation of the customs system, as well as to the problems of harmonizing national legislation with European standards.

According to the results of the study, directions for improving the system of state regulation of foreign economic activity are substantiated, including increasing the efficiency of customs administration, introducing modern information and analytical technologies, simplifying customs procedures, developing partnership relations between the state and business, and ensuring transparency and stability of the regulatory environment.

Keywords: foreign economic activity, state regulation, customs affairs, customs policy, customs administration, European integration, economic security, international trade.

Список публікацій здобувача

1. Захарчук А.С. Митна справа як інституційна основа та ключовий інструмент регулювання зовнішньоекономічної діяльності //Економіко-правові, управлінсько-технологічні та соціально психологічні виміри сьогодення: молодіжний погляд: матеріали міжнар.наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 14 листопада 2025 р.). Дніпро: УМСФ, 2025. С. 237-239.

ЗМІСТ

ВСТУП	8
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СИСТЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	13
1.1. Сутність та структура зовнішньоекономічної діяльності як об'єкта державного регулювання	13
1.2. Митна справа як інституційна основа та ключовий інструмент регулювання ЗЕД	19
1.3. Класифікація методів та інструментів регулювання ЗЕД: тарифні, нетарифні та адміністративні важелі	23
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕД ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ МИТНОЇ СПРАВИ	30
2.1. Оцінка динаміки та ефективності застосування тарифного регулювання (митний тариф, митні режими) в Україні	30
2.2. Цифровізація та автоматизація митних процедур як елементів системи регулювання (на прикладі Південно-східної митниці)	36
2.3. Виявлення основних загроз та проблем у здійсненні митної справи, що негативно впливають на систему ЗЕД	41
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕД ШЛЯХОМ МОДЕРНІЗАЦІЇ МИТНОЇ СПРАВИ	49
3.1. Розробка пропозицій щодо гармонізації Митного законодавства України із Митним кодексом ЄС	49
3.2. Обґрунтування заходів щодо підвищення ефективності митного контролю та боротьби з контрабандою та митними правопорушеннями	56
3.3. Оцінка необхідності та переваг створення єдиної інтегрованої електронної платформи для взаємодії між суб'єктами ЗЕД та контролюючими органами	61
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	70
ДОДАТКИ	78

ВСТУП

У сучасних умовах розвитку світової економіки зовнішньоекономічна діяльність (ЗЕД) є одним із ключових факторів економічного зростання, міжнародної конкурентоспроможності та інтеграції України до глобального ринку. Вона забезпечує участь національних суб'єктів господарювання у міжнародному поділі праці, сприяє розширенню експортного потенціалу держави, притоку інвестицій і впровадженню інноваційних технологій. Проте ефективність функціонування системи ЗЕД безпосередньо залежить від якості державного регулювання, його прозорості, стабільності та відповідності міжнародним стандартам.

У вітчизняній науковій літературі проблематика державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності та ролі митної справи в реалізації зовнішньоекономічної політики держави представлена працями низки відомих учених. Зокрема, значний внесок у дослідження інституційних та організаційно-економічних механізмів регулювання ЗЕД зробили В. В. Ченцов, Д.В. Приймаченко, П.В. Пашко, І.Г.Бережнюк, О. П. Борисенко, Л.М.Івашова, І.М. Квеліашвілі, В.В. Ковальов, І.М. Коросташова, М.М. Разумей, Г.Ю. Разумей та багато інших, які у своїх наукових працях акцентують увагу на необхідності системного підходу до формування державної політики у сфері зовнішньоекономічних відносин, посиленні координації між органами державної влади та впровадженні сучасних управлінських інструментів. Автори підкреслюють, що ефективне митне адміністрування є одним із ключових чинників підвищення конкурентоспроможності національної економіки та забезпечення економічної безпеки держави. Вагомим є також науковий доробок О.Ю. Акименко, який розглядає формування механізму сучасного регулювання зовнішньоекономічної діяльності як важливу передумову розвитку експортно-орієнтованого виробництва. У своїх дослідженнях автор обґрунтовує необхідність модернізації інструментів державного впливу на ЗЕД з урахуванням глобалізаційних процесів, посилення ролі цифрових технологій та

адаптації національної регуляторної системи до європейських стандартів. Особливу увагу приділено взаємозв'язку між ефективністю митної справи та можливостями розширення зовнішніх ринків для українських підприємств.

Теоретичні засади зовнішньоекономічної діяльності, її структури, форм і механізмів регулювання ґрунтовно висвітлені у працях І. Багрової, Н. Редіної, В. Власюка, О. Гетьмана, О. П. Гребельника, М. І. Дідківського, де ЗЕД розглядається як складна багаторівнева система економічних відносин, що потребує активної ролі держави у формуванні сприятливого інституційного середовища. Питання фінансового та організаційно-економічного регулювання зовнішньоекономічної діяльності досліджували також В.О. Васюренко та Т. В. Васюк, акцентуючи увагу на необхідності поєднання ринкових механізмів із державними важелями впливу.

Окремий напрям наукових досліджень становлять роботи, присвячені державному управлінню та контролю у сфері зовнішньої торгівлі. Зокрема, Л. М. Пісьмаченко (Івашова), С. М. Домбровська, А. О. Машков, І. О. Платонова розкривають проблеми формування ефективних механізмів державного регулювання ЗЕД, підвищення результативності діяльності контролюючих органів, удосконалення митного контролю та впровадження ризик-орієнтованих підходів. Значна увага в їхніх дослідженнях приділяється питанням гармонізації національного законодавства з нормами Європейського Союзу та адаптації митної системи України до сучасних міжнародних вимог.

Водночас аналіз наукових джерел свідчить, що, попри значну кількість досліджень у сфері зовнішньоекономічної діяльності, недостатньо комплексно розглянуто митну справу як інтегрований інструмент державного регулювання ЗЕД у контексті цифровізації, міжвідомчої взаємодії та створення єдиних електронних платформ. Це зумовлює необхідність подальших наукових пошуків, спрямованих на поєднання теоретичних положень із практичними аспектами модернізації митного адміністрування в Україні.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю удосконалення системи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності шляхом

модернізації митної справи, її гармонізації з європейськими стандартами, цифровізації процедур та забезпечення прозорості взаємодії між суб'єктами господарювання і митними органами. В умовах євроінтеграційних процесів Україна повинна адаптувати свої регуляторні механізми до вимог Митного кодексу ЄС, що потребує системного наукового підходу до аналізу, оцінки ефективності та розробки практичних пропозицій.

У науковій літературі питання регулювання ЗЕД досліджувались у контексті економічної політики, міжнародної торгівлі, державного управління, однак недостатньо розкрито роль митної справи як комплексного інструменту державного регулювання. Тому дана магістерська робота спрямована на подолання цього наукового прогалини шляхом поєднання теоретичного, аналітичного та практичного підходів до оцінки системи регулювання ЗЕД в Україні.

Метою магістерської роботи є комплексне дослідження системи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні в контексті здійснення митної справи, визначення її основних проблем і розробка напрямів вдосконалення відповідно до сучасних європейських стандартів.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання:

- розкрити сутність, структуру та основні елементи зовнішньоекономічної діяльності як об'єкта державного регулювання;
- охарактеризувати митну справу як інституційну основу та ключовий інструмент реалізації державної політики у сфері ЗЕД;
- класифікувати основні методи та інструменти регулювання ЗЕД, зокрема тарифні, нетарифні та адміністративні важелі;
- оцінити динаміку та ефективність застосування тарифного регулювання в Україні;
- проаналізувати стан і роль нетарифних методів регулювання (ліцензування, квотування, технічне регулювання);
- дослідити рівень цифровізації митних процедур та їхній вплив на ефективність зовнішньоекономічної діяльності;

- виявити основні загрози, проблеми та недоліки у сфері митного адміністрування, які негативно впливають на розвиток ЗЕД;
- обґрунтувати напрями модернізації митної справи шляхом гармонізації законодавства з Митним кодексом ЄС;
- визначити заходи щодо підвищення ефективності митного контролю, боротьби з контрабандою та розробити пропозиції зі створення інтегрованої електронної платформи взаємодії суб'єктів ЗЕД.

Об'єктом дослідження є зовнішньоекономічна діяльність в Україні.

Предметом дослідження є система регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні в контексті здійснення митної справи.

Методологічну основу роботи становлять загальнонаукові методи (аналіз, синтез, узагальнення, індукція, дедукція, порівняння), а також спеціальні - системно-структурний, нормативно-правовий, порівняльно-аналітичний, статистичний та інституційний методи.

Наукова новизна полягає у системному підході до вивчення взаємозв'язку між зовнішньоекономічною політикою держави та митним адмініструванням, уточненні класифікації інструментів регулювання ЗЕД, а також у розробці практичних рекомендацій щодо цифровізації митної системи та її гармонізації з європейськими нормами.

Робота пройшла апробацію під час Міжнародної науково–практичної конференції «Економіко-правові, управлінсько-технологічні та соціально психологічні виміри сьогодення: молодіжний погляд» (м. Дніпро, 14 листопада 2025 р., УМСФ) з доповіддю на тему «Митна справа як інституційна основа та ключовий інструмент регулювання зовнішньоекономічної діяльності» (додаток Д).

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості їх використання органами державної влади, зокрема митними органами, для вдосконалення державної політики у сфері ЗЕД, а також у навчальному процесі закладів вищої освіти при викладанні дисциплін з державного управління, митної справи та міжнародної економіки.

Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатку. Загальний обсяг роботи становить 87 сторінок, з них основного текст – 77 сторінок. Магістерська робота містить 8 таблиць, 2 рисунки і 4 додатки. Список використаних джерел складається з 71 найменування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СИСТЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1 Сутність та структура зовнішньоекономічної діяльності як об'єкта державного регулювання

Зовнішньоекономічна діяльність (ЗЕД), будучи невід'ємною частиною державної економічної структури, історично відіграє вирішальну роль у розв'язанні економічних проблем на всіх рівнях: від національного господарства в цілому до окремих регіонів, об'єднань і підприємств. Вона суттєво впливає на вдосконалення внутрішньогосподарських пропорцій, розміщення та розвиток виробничих сил. Автори підкреслюють, що жодна країна не змогла створити міцну економіку, залишаючись ізольованою від світової економічної системи [3, с. 117].

У науковій літературі функціонує низка визначень ЗЕД. Згідно з «Економічною енциклопедією», це сфера економічної активності держави та підприємств, що охоплює зовнішню торгівлю, експорт та імпорт товарів, іноземні кредити й інвестиції, а також спільні міжнародні проєкти [18, с. 44].

Атаманчук Н.І. трактує ЗЕД як діяльність суб'єктів господарювання України та іноземних суб'єктів, засновану на взаємовідносинах і здійснювану як на території України, так і за її межами [2].

Топольницька Т.Б визначає її як сферу господарювання, пов'язану з міжнародною виробничою та науково-технічною кооперацією, експортом й імпортом продукції, а також виходом підприємства на зовнішній ринок [59].

Інше визначення описує ЗЕД як економічну діяльність, спрямовану на отримання прибутку внаслідок виконання угод з іноземними суб'єктами, що включає виробничо-господарські, організаційно-економічні, оперативно-

комерційні та фінансово-інвестиційні функції підприємства як на митній території України, так і поза нею [6, с. 14].

Нарешті, В. Васюренко розглядає її як частину господарської діяльності суб'єкта, що визначається через сукупність виробничо-господарських, організаційно-економічних та оперативно-комерційних функцій, реалізованих у процесі зовнішньоекономічних зв'язків держави відповідно до завдань розвитку суб'єкта [7, с. 5].

Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) – це діяльність, що ґрунтується на взаємовигідних економічних відносинах у сфері міжнародної торгівлі, руху капіталів, міграції робочої сили та передачі технологій [37]. Це об'єктивна необхідність у всіх країнах, особливо в економіках перехідного типу, які пережили значну лібералізацію ЗЕД. Таке регулювання спрямоване на захист національних інтересів та інтересів суб'єктів ЗЕД країни, створення рівних можливостей для підприємництва, вільне використання прибутків та здійснення інвестицій, а також на розвиток конкуренції і ліквідацію монополізму [37].

Ж. Стеценко визначає державне регулювання ЗЕД як систему законодавчих, виконавчих та контролюючих заходів, покликаних удосконалити ЗЕД в інтересах національної економіки [54]. Для ефективного розвитку відносин суб'єктів господарювання це регулювання передбачає створення відповідних умов і механізмів [54], що вимагає поєднання прямого законодавчого впливу на експортно-імпорту діяльність з економічними важелями, такими як податки та мита.

Основні цілі державного регулювання ЗЕД, згідно з Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність», включають:

- забезпечення збалансованості економіки та рівноваги внутрішнього ринку України;
- стимулювання прогресивних структурних змін в економіці, включаючи зовнішньоекономічні зв'язки;

– створення найбільш сприятливих умов для залучення економіки України до світового поділу праці та її наближення до ринкових структур розвинутих країн [46].

С. Домбровська підтверджує, що головними цілями є: забезпечення збалансованості економіки та рівноваги внутрішнього ринку, стимулювання прогресивних структурних змін, створення сприятливих умов для залучення до світового розподілу праці та наближення до ринкових структур розвинутих країн [15, с. 116].

М. Дідківський наголошує, що зовнішньоекономічні зв'язки необхідно розглядати в єдності з зовнішньоекономічною політикою, яку він називає своєрідним «політичним оформленням» цих зв'язків [14].

Зовнішньоекономічна політика визначається як сукупність цілеспрямованих державних заходів, спрямованих на реалізацію економічного потенціалу країни на зовнішньому ринку та задоволення внутрішніх потреб за рахунок іноземних товарів і послуг [10].

Механізм сучасного регулювання ЗЕД – це цілісна система взаємопов'язаних методів, форм та інструментів, яка здійснює регулюючий, стимулюючий та координаційний вплив. Його мета полягає у розвитку внутрішнього ринку, розширенні зовнішнього збуту високотехнологічної продукції та забезпеченні експортно орієнтованого виробництва [1, с. 8].

І. Платонова розглядає цей механізм як сукупність економічних форм, методів та інструментів, що забезпечує стимулювання, координацію та регламентування діяльності суб'єктів у сфері зовнішньоекономічних зв'язків. Основою регулювання є набір економічних та неекономічних методів впливу на систему зовнішньоекономічних відносин [37].

З метою державного регулювання ЗЕД в Україні застосовується широкий спектр інструментів, зокрема: закони України; акти тарифного та нетарифного регулювання, що видаються державними органами; рішення недержавних органів управління економікою в межах їхніх статутних документів; угоди між суб'єктами ЗЕД, які не суперечать законодавству; а також економічні заходи

оперативного регулювання (валютно-фінансового, кредитного та іншого характеру) в межах законодавства [18].

Таблиця 1.1

Завдання та принципи державного регулювання ЗЕД

Напрямок	Принципи державного регулювання ЗЕД	Завдання управління ЗЕД [3, с. 78]
Основа політики	Відповідність національним інтересам та економічній безпеці держави.	Підтримка платіжного балансу країни.
Міжнародна взаємодія та розвиток	Врахування тенденцій розвитку світової економіки в умовах глобалізації.	Участь у світових інтеграційних економічних процесах.
	Паритетність у відносинах з іншими країнами.	Розвиток науково-технічної та культурної співпраці.
	Євроінтеграція у побудові сучасної моделі зовнішньоекономічного розвитку.	Користування іноземними кредитами та інвестиціями.
Відкритість та конкуренція	Відкритість вітчизняної економіки відповідно до міжнародних стандартів.	Запозичення передового світового досвіду.
Підтримка виробництва і торгівлі	Підтримка виробництва експортних товарів та послуг з урахуванням їхньої конкурентоспроможності.	Використання зовнішніх ринків для продажу експортних товарів та послуг.
		Придбання необхідних товарів і послуг за допомогою імпорту, яких немає в державі.

Джерело: сформовано автором на основі [3]

Основні напрями зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) є багатогранними та охоплюють ключові сфери міжнародних економічних відносин. До них належать: зовнішня торгівля (експорт та імпорт товарів і послуг), фінансово-кредитні операції (міжнародні розрахунки, кредитування, залучення капіталу), підприємницька діяльність (створення спільних підприємств, прямі іноземні інвестиції), науково-технічна кооперація з іноземними партнерами (обмін технологіями, спільні дослідження) та надання різноманітних послуг (транспортних, консалтингових, туристичних тощо).

Регулювання цих напрямів здійснюється на кількох рівнях: державний рівень (в особі органів виконавчої влади, які формують та реалізують державну політику); недержавний рівень (представлений органами саморегулювання економіки, такими як біржі, торговельні палати, промислові союзи та інші

асоціації, які розробляють стандарти та правила для своїх членів); рівень суб'єктів ЗЕД (самі учасники ринку регулюють свої відносини на підставі укладених між ними координаційних угод та міжнародних контрактів).

Державне регулювання ЗЕД традиційно реалізується за допомогою двох груп методів: адміністративних (прямих) та економічних (непрямих) [26, с. 59].

Адміністративні методи – це прямий та імперативний вплив на господарські відносини. Їхнє застосування особливо виправдане в умовах економічної нестабільності, кризи, зростання дефіциту та інфляції, коли необхідне швидке реагування. Вони, як правило, носять короткостроковий характер і спрямовані на захист економіки країни або її швидке відродження через мобілізацію та оптимальне використання наявних ресурсів.

До основних адміністративних інструментів належать:

- ембарго (повна або часткова заборона зовнішньоекономічної діяльності щодо певних товарів чи країн);
- ліцензування (видача дозволів на здійснення ЗЕД, що дозволяє контролювати обсяги та учасників);
- квотування (встановлення кількісних або вартісних обмежень на експорт/імпорт);
- специфічні вимоги до товару (стандартизація, технічні регламенти, санітарний контроль), що фактично обмежують доступ іноземної продукції [26, с. 59].

Економічні методи державного регулювання є більш гнучкими та діють через ринковий механізм, впливаючи на фінансові інтереси суб'єктів ЗЕД. Вони займають провідне місце в період стабілізації економіки [26, с. 59], оскільки менше викривляють ринкові відносини (табл. 1.2).

Особливу, часто критичну, роль серед економічних методів відіграють валютні обмеження. Вони застосовуються для управління платіжним балансом та забезпечення фінансової стійкості і спрямовані на розширення або отримання розвитку зовнішньоекономічних зв'язків країни.

Таблиця 1.2

Сфера застосування економічних методів регулювання

Сфера	Економічні методи регулювання
Імпорт	Митні тарифи (митні збори), податки (ПДВ, акцизи), імпортні депозити (обов'язкове депонування коштів імпортерами).
Експорт	Пільгові кредити експортерам, державні гарантії та страхування експортних ризиків, субсидії (пряма фінансова допомога), звільнення від сплати податків або податкові пільги.

Джерело: сформовано автором на основі [28]

Валютні обмеження можуть охоплювати широке коло операцій:

- сферу зовнішньої торгівлі (вимоги до термінів повернення валютної виручки);
- рух капіталів і кредитів (обмеження на міжнародні перекази);
- переведення прибутків, податкових та інших платежів.

У сфері зовнішньої торгівлі валютні обмеження виступають як опосередкований чинник, оскільки впливають не безпосередньо на товар, а на фінансові умови його обігу.

Політика державного регулювання ЗЕД України має бути постійно спрямована на подальше покращення системи методів її здійснення. Центральне місце в цьому процесі посідає вдосконалення законодавчої бази [59]. Актуальність комплексного оновлення нормативно-правового забезпечення зовнішньоекономічної діяльності зростає, оскільки лише комплексне державне регулювання в сучасних умовах є необхідною умовою для ефективного захисту національних інтересів, підвищення конкурентоспроможності та інтеграції країни у світову економічну систему [59]. Це дозволяє створювати прозорі та передбачувані правила гри для всіх суб'єктів ЗЕД.

Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності являє собою комплексну систему заходів законодавчого, виконавчого та контролюючого характеру, яка є необхідною для вдосконалення ЗЕД в інтересах національної економіки. Ця діяльність, що ґрунтується на взаємовигідних економічних

стосунках, охоплює міжнародну торгівлю, рух капіталів, міграцію робочої сили та передачу технологій.

Головна мета такого регулювання - забезпечити збалансованість економіки та рівновагу внутрішнього ринку країни, стимулювати прогресивні зовнішньоекономічні зв'язки та створити сприятливі умови для інтеграції вітчизняної економіки до ринкових структур розвинутих зарубіжних країн.

Регуляторний механізм передбачає створення специфічних умов та інструментів для ефективного розвитку відносин між суб'єктами господарювання. Він базується на поєднанні двох важелів: законодавчий вплив на експортно-імпорتنу діяльність підприємств, економічні важелі (такі як податки, мито тощо).

Таким чином, у широкому розумінні, державне регулювання є регулюючим впливом держави на ЗЕД загалом; тоді як у вузькому - це процес вироблення та реалізації певної зовнішньоекономічної політики. Фактично, саме через це регулювання зовнішньоекономічна діяльність перетворюється на керований та цілеспрямований об'єкт державного впливу.

1.2 Митна справа як інституційна основа та ключовий інструмент регулювання ЗЕД

Основний зміст митної справи як сукупності методів і засобів забезпечення дотримання заходів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності [24] полягає у цілеспрямованому підході до її розуміння, де вона слугує інструментом реалізації зовнішньоторговельної політики держави. Вона дає змогу державам регулювати свою зовнішньоекономічну діяльність на тарифній і нетарифній основі при переміщенні товарів через митні кордони в рамках міжнародної торгівлі, що має транскордонний характер. Митна справа здійснюється митними органами, які є органами виконавчої влади, від імені держави.

На підставі статті 7 чинного Митного кодексу України, до основних складових митної справи належать [30]: встановлення порядку та умов переміщення товарів через митний кордон України, їх митний контроль і митне оформлення; застосування механізмів тарифного та нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності; справляння митних платежів; ведення митної статистики; обмін митною інформацією; ведення Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності; здійснення державного контролю нехарчової продукції при її ввезенні на митну територію України згідно із законом; запобігання та протидія контрабанді, а також боротьба з порушеннями митних правил.

З погляду сутнісного підходу, митна справа визначається як сфера діяльності держави [9], в межах якої митні органи забезпечують виконання встановлених процедур і правил щодо переміщення осіб, товарів і транспортних засобів міжнародного перевезення через митний кордон України. Інакше кажучи, це специфічна державна діяльність, спрямована на реалізацію та захист публічних інтересів митними органами у сфері зовнішньоекономічної політики, а також національної та економічної безпеки держави.

Зміст митної справи охоплює діяльність митних органів та всіх осіб, залучених до транскордонного переміщення (зокрема, декларантів і посадових осіб митних органів), які встановлюють порядок переміщення осіб, товарів та транспортних засобів міжнародного транспорту в рамках митних операцій. Загальне керівництво митною справою покладено на Уряд України, а безпосереднє - на митні органи України [22].

Митна справа здійснюється відповідно до принципів, визначених статтею 8 Митного кодексу України [30]: виключна юрисдикція України на її митній території; виключні повноваження митних органів; законність та презумпція невинуватості; єдиний порядок переміщення товарів і транспортних засобів; спрощення законної торгівлі; визнання рівності та правомірності інтересів усіх суб'єктів господарювання; додержання прав та

інтересів осіб; заохочення доброчесності; гласність і прозорість; та відповідальність всіх учасників відносин. Таким чином, з точки зору цільового підходу, основний зміст митної справи полягає у здійсненні митних операцій, застосуванні митних процедур і митного контролю як засобу забезпечення дотримання заходів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності [11].

Що стосується митної політики, то цей термін тісно пов'язаний з термінами «державна політика регулювання зовнішньоекономічних відносин» чи «державна зовнішньоекономічна політика». Після скасування державної монополії на зовнішню торгівлю, держава та її органи не управляють, а регулюють зовнішньоекономічні відносини виключно методами, встановленими правовими актами.

Митна політика є складовою частиною внутрішньої та зовнішньої політики, яка визначає зміст діяльності держави та її компетентних органів у сфері регулювання зовнішньоекономічних відносин, організації митної справи, а також щодо захисту національних інтересів, національної безпеки та економічного суверенітету держави [24]. Чинний Митний кодекс України (ст. 5) визначає, що Державна митна політика - це система принципів та напрямів діяльності держави у сфері захисту митних інтересів та забезпечення митної безпеки України, регулювання зовнішньої торгівлі, захисту внутрішнього ринку, розвитку економіки України та її інтеграції до світової економіки. Вона є складовою частиною державної економічної політики [30].

Митна політика та митна діяльність нерозривно пов'язані із зовнішньоекономічною діяльністю держави, оскільки їхнє існування зумовлене наявністю міждержавних економічних (торговельних) відносин, які є об'єктом державного впливу та контролю. Цей зв'язок обумовлює переважання економічного характеру функцій митної політики (табл. 1.3).

Значна частина завдань захисної функції виконується митними органами під час здійснення своїх контрольних функцій (зокрема, митного, грошово-кредитного, екологічного, санітарно-гігієнічного контролю), а також при

боротьбі з контрабандою та порушеннями митних правил. Хоча українське законодавство не надає митним органам офіційного статусу правоохоронних, фактично вони виконують подібні функції.

Таблиця 1.3

Основні функції митної політики

Функція	Зміст
Фіскальна	Полягає у наповненні державного бюджету шляхом справляння митних зборів, податку на додану вартість та акцизів на товари та інші предмети, що перетинають митний кордон. Слід відрізнити ці збори від плати за митні послуги (наприклад, оформлення, зберігання, супроводження), які не мають фіскального характеру.
Регулятивна	Має першорядне значення. Вона полягає у впливі держави та її компетентних органів на зовнішньоекономічні зв'язки за допомогою економічних та неекономічних (адміністративних) засобів. Мета цього регулювання - захист загальнодержавних та національних інтересів товаровиробників, створення сприятливих умов для них, забезпечення реалізації державної економічної політики та виконання міжнародно-правових зобов'язань держави [12].
Захисна	Цю функцію іноді називають «правоохоронною», проте вона має ширше значення як функція державної політики. Вона спрямована на захист держави від зовнішніх загроз і включає: захист національної безпеки, підтримання миру та міжнародної безпеки, громадського порядку, моралі, захист внутрішнього ринку, забезпечення екологічної безпеки, захист прав споживачів, забезпечення законності порядку переміщення товарів і транспортних засобів через кордон, ефективну боротьбу з контрабандою та іншими порушеннями митних правил, сприяння боротьбі з міжнародним тероризмом і злочинністю [11].

Джерело: сформовано автором на основі [11;12]

Вважається, що для виконання державою своїх обов'язків у рамках митної політики існують специфічні засоби впливу на зазначену групу суспільних відносин, які входять до складу державного інституту, визначеного терміном «митна справа».

Засоби впливу, що використовуються державою в рамках митної політики, поділяються на дві основні групи: засоби тарифного та нетарифного регулювання. Ці інструменти державного втручання застосовуються при переміщенні фізичними та юридичними особами товарів і транспортних засобів через митний кордон України, встановлюються відповідними законами, є загальнообов'язковими і забезпечуються силою державного примусу [22].

При реалізації митної політики кожен засіб може виконувати кілька функцій одночасно. Наприклад, сплата митних платежів реалізує як фіскальну, так і регулюючу функції. А адміністративне покарання у вигляді штрафу за порушення митних правил слугує не лише покаранням для суб'єкта правопорушення, але й забезпечує відшкодування до державного бюджету нестягнених через правопорушення платежів.

Таким чином, окремі засоби митної політики, об'єднані у специфічний інститут державного управління під назвою «митна справа», мають кінцевою метою виконання основної функції митної політики України - захист національних інтересів та національної безпеки.

З огляду на це, митна справа визначається як діяльність держави та її уповноважених органів щодо встановлення тарифних і нетарифних обмежень переміщення товарів через митний кордон та контролю за їх виконанням з метою реалізації державної митної політики. Такі визначення вважаються більш доцільними, оскільки вони повніше відображають співвідношення між цими двома поняттями.

Підсумовуючи, можна констатувати, що митна справа потребує впорядкованого впливу, який виражається у митній політиці. Ця політика реалізується шляхом встановлення певного порядку та правил поведінки. Відтак, терміни «митна справа» та «митна політика» є тісно пов'язаними між собою, їхня взаємодія є динамічною, а ефективність митної справи безпосередньо залежить від ефективності митної політики України.

1.3 Класифікація методів та інструментів регулювання ЗЕД: тарифні, нетарифні та адміністративні важелі.

Зовнішньоекономічна діяльність (ЗЕД) є критично важливим чинником для розвитку національної економіки будь-якої держави. Її регулювання - це об'єктивна необхідність, спрямована на захист національних інтересів країни

та її суб'єктів господарювання, забезпечення рівних можливостей для підприємництва та ефективне використання доходів та інвестицій [33].

Регіон як об'єкт зовнішньоторговельної діяльності відіграє ключову роль у підвищенні ефективності зовнішньоторговельної політики держави, а його місце та роль у системі зовнішньоторговельних зв'язків визначаються специфікою соціально-економічного розвитку. Сучасні умови вимагають визначення передумов і вихідних параметрів для механізму взаємодії та взаємопідтримки між рівнями регулювання.

Регулювання ЗЕД поділяється на:

1) державне регулювання, яке являє собою систему законодавчих, виконавчих і контрольних заходів, спрямованих на вдосконалення ЗЕД в інтересах національної економіки;

2) недержавне регулювання - це система заходів, що здійснюються недержавними органами та опосередковано впливають на розвиток ЗЕД.

Варто зазначити, що органи влади в регіонах регулюють зовнішньоторговельну діяльність лише через торговельні організації, впливаючи на суб'єктів ЗЕД зі статусом юридичних осіб. Повноваження, надані місцевим органам влади у сфері ЗЕД, здебільшого зводяться до координації діяльності зовнішньоторговельних підприємств та видачі експортно-імпортних ліцензій на певні групи товарів. Таким чином, чинне законодавство України фактично обмежує функції регіонів у сфері світогосподарських зв'язків, що суперечить логіці об'єктивного розвитку та світовому досвіду.

Загалом, для регулювання зовнішньоекономічної діяльності регіону застосовуються ті ж державні механізми, що й на центральному рівні, включаючи: методи тарифного та нетарифного регулювання, валютні обмеження, валютне регулювання, оподаткування (митне, податкове, численні податки та збори на імпортовані товари), а також пільгові кредити експортерам, гарантії, субсидії, звільнення від податків і фінансова допомога, квоти та ліцензії [57].

Участь регіону в міжнародній діяльності має забезпечуватися відповідними формами та методами (принцип матеріально-фінансової еквівалентності), а повноваження регіональної влади у сфері регулювання зовнішньоекономічних зв'язків представлені в (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Інструменти регулювання зовнішньоекономічних зв'язків на регіональному рівні

Вид інструментів	Інструменти регулювання зовнішньоекономічних зв'язків
1. Адміністративні процедури	а) положення про експортно-імпорتنі операції регіону; б) угоди про міжрегіональне економічне співробітництво з адміністративно-територіальними одиницями інших країн.
2. Тарифні методи	а) спільно з загальнодержавним рівнем адміністративної політики створених на території вільних економічних зон; б) узгодження рівня митних зборів на деякі важливі для регіону товари.
3. Нетарифні процедури	надання експортно-імпорتنих ліцензій на окремі групи товарів.
4. Фінансово-кредитна політика	а) компенсація банкам кредитів для кредитування важливих об'єктів інвестування в регіоні; б) участь у страхуванні інвестиційних ризиків.
5. Податкова політика	а) місцеві податкові кредити; б) участь у просуванні інвестиційних проєктів регіонального значення.
6. Організаційні методи	а) регіональні програми залучення іноземних інвестицій та розвитку міжнародного співробітництва; б) організаційні заходи щодо підвищення інвестиційної привабливості місцевості, маркетинг території; в) посередницька політика (погодження відведення землі, екологічні стандарти тощо); г) участь у створенні зовнішньоекономічної інфраструктури; д) створення на території зон вільної торгівлі; е) інформаційне забезпечення зовнішньоекономічних зв'язків; ж) розробка регіональних програм підвищення кваліфікації кадрів на світовому рівні; з) створення прийнятних умов життя в регіоні; и) маркетингова діяльність для підвищення рівня знань іноземних фахівців про переваги ведення міжнародного бізнесу та роботи в регіоні.

Джерело: сформовано автором на основі [37]

Типологія регіональних зовнішньоторговельних інструментів часто ґрунтується на ресурсному підході та узагальнюється за такими критеріями:

– правові (включають представництво інтересів регіону у багатосторонніх переговорах на державному рівні з питань міжнародного

економічного співробітництва, а також участь в укладенні угод про міжрегіональне економічне співробітництво, які не суперечать законодавству України);

– прогнозування та програмування (охоплюють визначення оптимальних форм і напрямів міжнародного економічного співробітництва з точки зору регіональних інтересів та розробку регіональних експортних програм);

– економічні методи (передбачають створення додаткових стимулів для залучення іноземних інвестицій через скасування або зниження місцевих податків, надання фінансових переваг у кредитах; надання додаткових фінансових гарантій учасникам регіональних програм, пов'язаних з міжнародними зв'язками; а також страхування іноземних інвестиційних проєктів);

– організаційні методи (спрямовані на сприяння організації кооперативних відносин між суб'єктами господарювання різних національностей, а також об'єднанню експортних компаній у розподільні пули; організацію регіональних представництв у зарубіжних країнах та регіонах з потенціалом співробітництва; надання технічної допомоги у залученні інвестицій; сприяння випуску інформаційних бюлетенів і брошур на зовнішніх ринках; проведення маркетингової діяльності території; а також спільне з національними органами управління створення вільних економічних зон та єврорегіонів).

Додатково зазначається, що комплексний процес інтеграції української економіки до економіки Європейського Союзу створює для українських підприємців низку ризиків і вимог при переорієнтації на європейські ринки. Однією з головних проблем є низька конкурентоспроможність вітчизняних компаній через високі стандарти якості та інші нетарифні бар'єри, що ускладнює постачання високотехнологічної продукції. Через це більшість української продукції має сировинний характер та низьку конкурентоспроможність порівняно з європейськими аналогами, що

призводить до негативного сприйняття українського бізнес-сектору як надійного партнера на зовнішніх ринках [60].

На сьогодні в Україні вже сформована розвинена нормативно-правова база зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) регіонів (рис. 1.1).

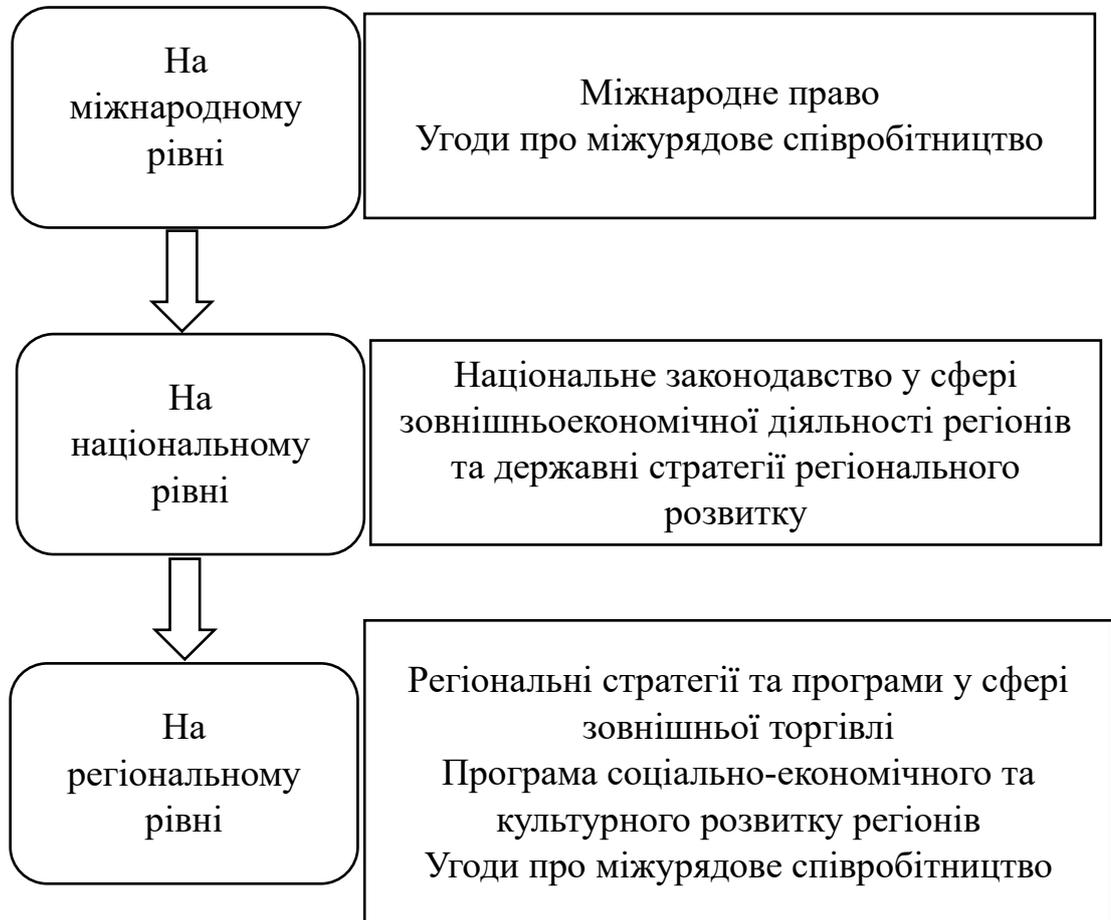

Рис.1.1 - Схема нормативно-правової бази зовнішньоекономічної діяльності регіонів

Джерело: [37]

Згідно з поглядом Т. Топольницької, до інструментів забезпечення регіональної зовнішньоекономічної політики належать [59]: можливість відведення земель під інвестиційні об'єкти; можливість надання будівель і споруд спільної власності для їх подальшої реконструкції та модернізації з метою підвищення ефективності використання; а також підтримка інституцій розвитку місцевого бізнес-середовища (зокрема, регіональних промислово-торговельних палат, бізнес-асоціацій, агенцій регіонального розвитку).

Обмежений інструментарій ЗЕД на рівні регіонів України створює необхідність підвищення ефективності механізму регіональної зовнішньоекономічної політики. Перспективними напрямками для цього є: розвиток інституційного забезпечення регіональних гарантій пріоритетних інвестиційних проєктів, створення нових робочих місць та пошук альтернативних джерел їх фінансування; спрощення процедури отримання дозволів та реєстрації інвестиційних проєктів на регіональному рівні (що вимагає запровадження персональної відповідальності за порушення порядку та графіку проведення адміністративних процедур).

Реалізація загальнодержавних та регіональних програм є ключовим інструментом державного регулювання ЗЕД, що сприяє прискоренню її розвитку в регіоні. Ці програми спрямовані на стимулювання експорту місцевих виробників, розвиток експортного потенціалу та вдосконалення його структури.

Удосконалення нормативно-правового забезпечення ЗЕД набуває дедалі більшого значення на тлі комплексного державного регулювання, тенденцій до глобальної інтеграції та необхідності поглиблення участі України в міжнародних відносинах. Політика державного регулювання має бути спрямована на подальше вдосконалення системи та методів його здійснення, включно з нормативно-правовою базою [60].

Важливим завданням державного регулювання ЗЕД є підтримка та стимулювання розвитку інноваційних експортоорієнтованих виробництв. Для цього необхідно визначити стратегічні напрями ЗЕД та інноваційні галузі, які можуть сприяти інноваційному економічному розвитку та реалізації важливих стратегічних ініціатив за межами країни [35].

Хоча в Україні існують правові норми, на практиці спостерігається відсутність належної взаємодії між суміжними органами місцевого самоврядування та місцевими органами виконавчої влади, а іноді навіть протистояння. Це спричинене як об'єктивними причинами (недосконалість законодавства, зокрема адміністративно-територіального устрою та поділу

влади), так і суб'єктивними (політичний та місцевий егоїзм еліт), які стають перешкодами для економічного розвитку.

Наразі особливо гостро стоїть проблема організації ефективної зовнішньоекономічної діяльності. Сучасний стан зовнішньоекономічних зв'язків України вимагає вирішення низки нагальних завдань, насамперед: відновлення та розвиток експортного потенціалу країни, підвищення конкурентоспроможності українських товарів на світових ринках, формування раціональної експортно-імпортової структури та залучення іноземних інвестицій на взаємовигідних умовах. Для цього необхідно розпочати реорганізацію ЗЕД на регіональному рівні, розглядаючи кожен регіон індивідуально та враховуючи всі фактори, що впливають на зовнішньоекономічні умови регіонального розвитку.

Таким чином, як було зазначено, в Україні як загальнодержавні, так і регіональні органи влади здійснюють переважно інституційний вплив на зовнішньоекономічну діяльність регіонів, застосовуючи такі інструменти, як правові, прогнозно-програмні, фінансово-економічні, організаційні, науково-освітні та іміджеві. Отже, основним завданням сучасної української регіональної політики у сфері зовнішньоекономічної діяльності є активізація використання сучасних та нових інструментів, що існують у світовій практиці, для забезпечення ефективного розвитку зовнішньоекономічної діяльності окремих підприємств.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕД ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ МИТНОЇ СПРАВИ

2.1 Оцінка динаміки та ефективності застосування тарифного регулювання в Україні.

Тарифні заходи є по суті економічними методами, оскільки їх застосування безпосередньо впливає на ринкову ситуацію конкретних товарів. Вони базуються головним чином на Митному тарифі України, затвердженому Законом України «Про Митний тариф України» [47], а також на додаткових, особливих та спеціальних видах мита, встановлених Законами України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту» [45], «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту» [45] та «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну» [43]. Основна мета цих заходів - підтримати вітчизняного виробника через механізми, які підвищують вартість імпорту та, відповідно, знижують вартість експортного товару. Це прямо впливає на ефективність зовнішньоторговельних операцій та загальний прибуток підприємств.

До нетарифних методів належать: ліцензування, тарифні квоти, субсидування, повне або часткове ембарго, національні та міждержавні технічні регламенти, а також обмеження термінів розрахунків із контрагентами за зовнішньоекономічними контрактами тощо. Ці заходи мають переважно заборono-обмежувальний характер, оскільки вони прямо чи опосередковано впливають на обсяг імпорту певних товарів і послуг або можуть взагалі забороняти їх ввезення на внутрішній ринок країни.

Принципи регулювання зовнішньоекономічної діяльності, закріплені в Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [46], забезпечують правову основу для цих заходів (табл.2.1).

Таблиця 2.1

Принципи регулювання зовнішньоекономічної діяльності

Принцип регулювання зовнішньоекономічної діяльності	Суть принципу
Юридична рівність та недискримінація	Гарантує рівність усіх суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності перед законом, незалежно від форми власності, та забороняє необґрунтовані дії держави, що можуть обмежувати права або дискримінувати суб'єктів, крім випадків, визначених законодавством.
Верховенство закону	Регулювання зовнішньоекономічної діяльності здійснюється виключно на підставі законів України; забороняється застосування підзаконних актів або рішень органів місцевого самоврядування, які можуть звужувати права суб'єктів.
Захист інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності	Держава забезпечує рівний захист інтересів як вітчизняних, так і іноземних суб'єктів господарської діяльності на території України відповідно до законодавства та міжнародних договорів.
Принцип еквівалентності обміну	Виключає можливість демпінгу при ввезенні та вивезенні товарів, забезпечуючи справедливий обмін між суб'єктами ЗЕД.

Джерело: сформовано автором на основі [46]

Головним інструментом тарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності залишаються митні тарифи, які класифікуються як економічні регулятори за характером свого впливу. Згідно з Законом України «Про Митний тариф України» [47], сам Митний тариф України являє собою систематизований перелік ставок ввізного мита, що стягується з товарів, які ввозяться на митну територію країни, і впорядкований він відповідно до Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності. Важливо відзначити, що з 1 січня 2023 року в Україні діє оновлений Митний тариф, що підкреслює безперервний процес вдосконалення та гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами, незважаючи на складну ситуацію та військові дії.

Таким чином, суть державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності полягає у використанні комплексу тарифних і нетарифних засобів, які динамічно змінюються залежно від конкретної ринкової ситуації, стану національної економіки, а також необхідності виконання міжнародних

зобов'язань України згідно з підписаними договорами [32]. Це означає, що вимоги міжнародних угод повинні неухильно виконуватися, навіть якщо це суперечить нагальним потребам внутрішнього ринку.

Аналіз світового досвіду свідчить, що для успішного здійснення міжнародної економічної діяльності та налагодження ефективної співпраці між країнами-партнерами - як у торговельній, так і в політичній сферах - критично важливим є прагнення до максимальної уніфікації вимог та поступового узгодження митних правил, включаючи застосування тарифно-нетарифних методів регулювання. У цьому контексті Європейський Союз є наразі еталоном серед економічних об'єднань у сфері гармонізації митних процедур, правил та вимог до експортованих або імпортованих товарів, оскільки досяг найвищого ступеня економічної інтеграції, що охоплює і зазначені методи регулювання.

Як зазначалося раніше, система митно-тарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності складається з низки взаємопов'язаних елементів, які разом забезпечують її функціонування. До цих елементів належать:

- митний тариф, що містить конкретні ставки мита та вказує на спосіб їх нарахування;
- методи визначення митної вартості товарів, особливо імпортованих, оскільки точність цього визначення прямо впливає на розмір митних платежів;
- процедура підтвердження країни походження товарів, що ввозяться, від чого залежить застосування як тарифних, так і нетарифних методів регулювання;
- тарифні преференції, які надаються відповідно до укладених міжнародних договорів про торговельну співпрацю [49].

Рівень встановлення та застосування митних ставок залежить від багатьох факторів, включаючи різницю між внутрішньою та світовою ціною на конкретний товар, рівень спеціалізації країни у виробництві певних товарів, поточний стан національної економіки, а також необхідність підтримки

вітчизняного виробництва та пошуку додаткових джерел наповнення державного бюджету. Існує пряма залежність: у кризові періоди економіки ставки мита, як правило, зростають, тоді як у періоди стабілізації вони поступово знижуються.

Основним елементом митного тарифу є мито, сплата якого обов'язкова для імпортерів та експортерів. З економічної точки зору, мито є ринковим регулятором зовнішньоторговельного обороту та являє собою різницю між імпортною та внутрішньою ціною товару. Таким чином, мито виконує подвійну роль: фіскальну (наповнення бюджету) і регулюючу. Збільшуючи ціну імпортного товару, мито знижує його цінову конкурентоздатність відносно вітчизняних аналогів. Однак державна політика у сфері митного регулювання повинна бути гнучкою та адаптуватися до змін на внутрішньому та світовому ринках.

Важливо, що національна система тарифно-нетарифного регулювання створюється на основі стандартів провідних міжнародних організацій, таких як Всесвітня митна організація, Світова організація торгівлі (СОТ) та ЮНКТАД. Адаптація національного законодавства до цих загальноприйнятих світових норм забезпечує повноцінну участь країни у світових торговельних процесах, робить технічні вимоги до товарів, що переміщуються через кордон, та митні процедури «зрозумілими» для міжнародних партнерів. Фактично, така гармонізація законодавства є рушійною силою, яка сприяє виходу вітчизняних підприємств на нові ринки, підвищує конкурентоспроможність їхньої продукції та, безперечно, позитивно впливає на розвиток національної економіки [50].

Україна, приєднуючись до міжнародних конвенцій та угод і реалізуючи інтеграційні процеси, бере на себе відповідні зобов'язання, виконання яких покладається на центральні органи виконавчої влади. Це створює основу для одного з ключових завдань держави: формування та підтримка умов для експортерів та імпортерів, які сприяють зростанню світової торгівлі та загальному розвитку національної економіки [8].

Світовий досвід підтверджує значущу роль нетарифних заходів регулювання зовнішньоекономічної діяльності, які часто можуть бути пов'язані з певними політичними мотивами. До цих заходів, окрім уже згаданих, також належать дискримінаційні торговельні угоди. У сучасних умовах нетарифні обмеження є одними з найбільш поширених інструментів для обмеження доступу до внутрішніх ринків та підтримки вітчизняного виробника, проте їх застосування вимагає ретельного аналізу та прорахунку.

До основних протекціоністських нетарифних заходів відносять:

- урядові субсидії;
- кількісні обмеження (квотування, ліцензування);
- необхідність дотримання певних санітарних, фітосанітарних та технічних норм;
- окремі адміністративні процедури.

Хоча міжнародні організації, зокрема Світова організація торгівлі (СОТ), активно виступають за зменшення або повну відміну нетарифних заходів, більшість країн продовжує їх активно використовувати [64]. Примітно, що саме високорозвинені економіки (США, Японія та країни ЄС) є лідерами у застосуванні нетарифного регулювання, тоді як країни, що розвиваються, частіше покладаються на митне регулювання.

Аналіз світової практики показує, що санітарні та фітосанітарні заходи найчастіше застосовуються до товарів, які можуть становити ризик для здоров'я людей та навколишнього середовища. Це стосується трьох основних категорій: продукти рослинного та тваринного походження, живі тварини; готові харчові продукти; а також алкогольні, безалкогольні напої та тютюнові вироби. Водночас, технічні бар'єри у торгівлі (ТБТ) у 2021 році найбільше стосувалися продукції хімічної та суміжних галузей, а також машин, обладнання та механізмів [64].

Щодо практики України, то наша держава використовує нетарифні обмеження обережно та помірковано. Наприклад, сукупна кількість усіх нетарифних заходів становила 34 у 2019 році та 33 у 2020 році. Наразі, у

зв'язку з повномасштабним вторгненням Росії, діє повна заборона на ввезення товарів російського походження (тобто ембарго). У структурі українських нетарифних заходів переважають технічні бар'єри, а також санітарні та фітосанітарні заходи, що вказує на певний зв'язок із практикою розвинених країн. Також активно застосовуються антидемпінгові мита та кількісні обмеження, які часто мають не лише економічну, але й політичну мету [64].

Важливо пам'ятати, що запровадження будь-яких регуляторних заходів (як тарифних, так і нетарифних) може спричинити аналогічні заходи у відповідь з боку країн-партнерів. Тому необхідно порівнювати очікуваний позитивний ефект від введення обмежень із потенційними втратами, спричиненими дією подібних заходів від країн-партнерів.

Отже, як тарифні, так і нетарифні обмеження безпосередньо впливають на обсяги зовнішньої торгівлі та, відповідно, на умови здійснення зовнішньоекономічної діяльності. Зазвичай ці методи застосовуються в комплексі для виконання низки функцій, серед яких основними є:

- захисна функція: захист національних товаровиробників від недобросовісної конкуренції та захист споживачів від неякісних товарів;
- фіскальна функція: забезпечення джерела наповнення державного бюджету через митні платежі.

Проте застосування будь-яких заходів регулювання вимагає всебічного аналізу як внутрішнього, так і зовнішнього ринків. Необхідно враховувати, що дзеркальні заходи у відповідь від країн-партнерів можуть мати значно негативніший вплив на національну економіку, ніж очікуваний позитивний ефект від запровадження початкових обмежень.

2.2 Цифровізація та автоматизація митних процедур як елементів системи регулювання (на прикладі Південно-східної митниці)

Південно-Східна митниця є структурним підрозділом Державної митної служби України і виконує важливу роль у забезпеченні економічної та фінансової безпеки держави. Основною місією установи є забезпечення ефективного митного контролю, адміністрування митних платежів та зборів, законного переміщення товарів через митний кордон, а також сприяння розвитку зовнішньоекономічної діяльності в регіоні. Установа діє відповідно до чинного законодавства України та міжнародних стандартів, що регулюють митну сферу, і спрямовує свою діяльність на захист національних інтересів у сфері економіки та торгівлі [34].

Діяльність митниці спрямована на досягнення кількох ключових цілей. Однією з основних є забезпечення дотримання митного законодавства України та міжнародних стандартів, що передбачає контроль за законністю переміщення товарів, транспортних засобів і вантажів, а також боротьбу з незаконною діяльністю, такою як контрабанда та порушення митних правил. Водночас важливою метою є оптимізація процесів митного оформлення та скорочення часу проходження товарів через митницю, що безпосередньо впливає на розвиток зовнішньоекономічної діяльності та підвищує конкурентоспроможність українського бізнесу. Значну увагу приділяють підвищенню прозорості та підзвітності діяльності установи, що сприяє формуванню довіри з боку суспільства та бізнес-спільноти.

Серед основних завдань Південно-Східної митниці – проведення митного контролю, оформлення вантажів і транспортних засобів, адміністрування митних платежів і зборів, забезпечення своєчасного надходження коштів до державного бюджету, а також підтримка законності та економічної безпеки держави. Митниця бере активну участь у боротьбі з незаконним обігом товарів, контрабандою та порушеннями митного законодавства, а також забезпечує дотримання правил щодо транзиту товарів

та їхнього переміщення через кордон. Значною мірою ефективність діяльності митниці визначається рівнем кваліфікації її персоналу, організацією внутрішніх процесів, а також застосуванням сучасних інформаційних та технологічних рішень [34].

Одним із важливих напрямів розвитку установи є впровадження сучасних цифрових технологій і автоматизації митних процедур, що дозволяє прискорити оформлення вантажів, зменшити кількість помилок і підвищити прозорість діяльності. Для цього застосовуються електронні системи обліку та контролю, інформаційні платформи для подання документів і відстеження вантажів, а також інноваційні методи аналізу ризиків. Крім того, митниця активно працює над підвищенням кваліфікації своїх працівників шляхом навчальних програм, тренінгів і обміну досвідом з іншими підрозділами Державної митної служби України та міжнародними митними органами.

Південно-Східна митниця також розглядає стратегію розвитку через оптимізацію бюджетних ресурсів і прозоре планування фінансових витрат. Використання коштів передбачає не лише забезпечення заробітної плати та соціальних виплат, але й інвестування в інфраструктуру, матеріально-технічне забезпечення та модернізацію інформаційних систем. Важливою складовою стратегії є активна участь у державних закупівлях та тендерах, що дозволяє забезпечити ефективне використання ресурсів та підтримати прозорість діяльності установи.

Додатково Південно-Східна митниця приділяє увагу формуванню позитивного іміджу та підвищенню рівня обслуговування бізнесу та громадян. Це включає відкритість інформації, надання консультацій щодо процедур митного оформлення, впровадження сервісів електронного обслуговування та забезпечення зворотного зв'язку з суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності. Підвищення рівня обслуговування та прозорості створює сприятливі умови для розвитку підприємництва і підтримки державної економіки в цілому [34].

Розвиток Південно-Східної митниці передбачає і розширення співпраці з іншими державними органами, правоохоронними структурами та міжнародними митними службами. Така взаємодія сприяє підвищенню ефективності контролю, обміну інформацією, запобіганню порушень митного законодавства та впровадженню передових практик у сфері управління ризиками. Пріоритетними напрямками є підвищення ефективності процедур митного контролю, оптимізація управлінських процесів та вдосконалення механізмів планування і звітності.

Таким чином, Південно-Східна митниця виконує комплексну функцію у системі державного управління, забезпечуючи економічну безпеку, законність та прозорість діяльності на митному кордоні, сприяючи розвитку зовнішньоекономічних відносин і підтримці державного бюджету. Установа постійно вдосконалює свою діяльність, впроваджуючи сучасні технології, підвищуючи кваліфікацію персоналу та оптимізуючи організаційні процеси. Така діяльність формує основу для стійкого розвитку митниці та підвищення ефективності її роботи на благо держави та суспільства в цілому.

Код ЄДРПОУ установи – 43971371. Директор – Водолага Дмитро Андрійович. Адреса: м. Дніпро, вул. Ольги Княгині, 22 [34].

Сучасна митна служба України перебуває в умовах постійних змін зовнішньоекономічного середовища та потребує адаптації до нових технологічних стандартів. Впровадження цифровізації та автоматизації процедур митного оформлення є одним із ключових напрямів підвищення ефективності роботи митниці, забезпечення прозорості та оптимізації контролю за митними потоками. Південно-Східна митниця є одним із провідних підрозділів Державної митної служби України, що активно впроваджує сучасні інформаційно-комунікаційні технології та автоматизовані системи для регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Цифровізація митних процедур передбачає впровадження електронних систем для подання, обробки та зберігання документів, що значно скорочує час оформлення вантажів, підвищує точність обліку та мінімізує ризики порушень

митного законодавства. Південно-Східна митниця використовує комплекс автоматизованих інформаційних систем, що включає електронне декларування товарів, електронні платіжні системи для сплати митних платежів, а також системи моніторингу та аналітики. Завдяки цим системам забезпечується оперативний обмін даними між підрозділами митниці, митними брокерами, представниками бізнесу та іншими державними структурами, що сприяє підвищенню ефективності регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Однією з ключових систем, впроваджених на Південно-Східній митниці, є система електронного декларування, яка дозволяє суб'єктам ЗЕД подавати документи в електронному вигляді та отримувати результати митного контролю дистанційно. Це значно зменшує адміністративне навантаження на бізнес, підвищує прозорість процесів і дозволяє митниці швидко реагувати на зміни у зовнішньоекономічному середовищі. Автоматизована система декларування інтегрована з іншими державними реєстрами та платіжними платформами, що забезпечує комплексну обробку даних і мінімізує ризики помилок або затримок при оформленні вантажів.

Окрім електронного декларування, Південно-Східна митниця активно застосовує автоматизовані системи контролю вантажів. Це включає сканери, системи відеоспостереження, автоматизовані вагові комплекси та інші технології, що дозволяють оперативно перевіряти вантажі без необхідності фізичного огляду у більшості випадків. Використання таких технологій значно підвищує продуктивність митниці, скорочує час оформлення товарів та зменшує корупційні ризики.

Таблиця 2.2

Основні елементи автоматизації та цифровізації на Південно-Східній митниці

Елемент цифровізації та автоматизації	Призначення	Очікуваний ефект
Система електронного декларування	Подання документів, обробка вантажів	Скорочення часу оформлення, прозорість процесів
Автоматизовані вагові комплекси	Контроль ваги вантажів	Зменшення ризиків помилок та шахрайства

Продовження таблиці 2.2

Сканери та рентгенівські установки	Перевірка вантажів без фізичного огляду	Підвищення швидкості контролю та безпеки
Відеоспостереження та моніторинг	Контроль за роботою підрозділів	Підвищення дисципліни та прозорості роботи
Електронні платіжні системи	Оплата митних платежів	Скорочення часу проведення платежів, автоматичний облік
Аналітичні системи управління ризиками	Ідентифікація високоризикових вантажів	Оптимізація контролю та зменшення перевірок надійних суб'єктів

Джерело: сформовано автором на основі [34]

Автоматизація процесів також охоплює внутрішні управлінські процедури. Підвищення ефективності роботи співробітників досягається за рахунок впровадження систем електронного документообігу, моніторингу показників ефективності підрозділів та автоматизованого планування ресурсів. Це дозволяє керівництву митниці оперативно отримувати дані про завантаженість підрозділів, ефективність роботи персоналу та стан фінансово-господарської діяльності. Впровадження цифрових технологій також дозволяє підвищити якість обслуговування бізнесу та громадян. Електронні сервіси забезпечують доступ до актуальної інформації, можливість відстеження статусу оформлення вантажів, отримання консультацій онлайн та оперативного реагування на запити суб'єктів ЗЕД. Це сприяє зміцненню довіри до митниці, підвищує прозорість процесів та сприяє формуванню позитивного іміджу державної установи. Рівень цифровізації Південно-Східної митниці можна відобразити у вигляді схеми взаємодії автоматизованих підсистем (рис.2.1).

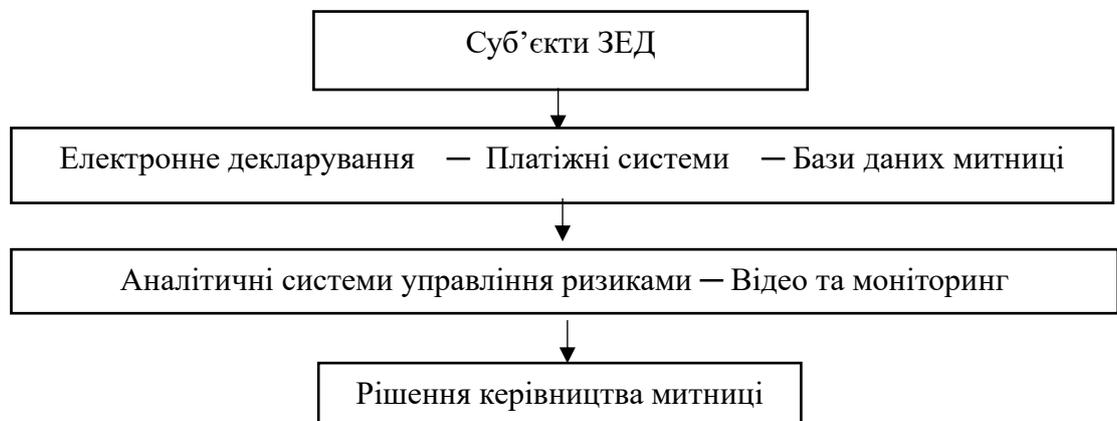

Рис. 2.1 - Рівень цифровізації Південно-Східної митниці [34]

Схема показує, що електронне декларування є центральним елементом цифровізації, через який проходять дані від суб'єктів ЗЕД до аналітичних систем і керівництва митниці, забезпечуючи інтегроване управління ризиками та оперативний контроль.

Аналіз діяльності Південно-Східної митниці свідчить, що цифровізація та автоматизація процедур забезпечують комплексний підхід до регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Водночас існують певні виклики, пов'язані з необхідністю постійного оновлення програмного забезпечення, підтримки інформаційної безпеки, забезпечення захисту персональних даних та інтеграції нових технологій із вже існуючими процесами.

Для подальшого розвитку системи цифровізації важливо продовжувати впровадження інновацій, модернізацію матеріально-технічної бази та підвищення кваліфікації персоналу. Це дозволить підтримувати високий рівень ефективності, мінімізувати ризики та забезпечити стійкий розвиток Південно-Східної митниці в умовах сучасних викликів і загроз.

Таким чином, дослідження рівня цифровізації та автоматизації митних процедур на прикладі Південно-Східної митниці свідчить про високий рівень впровадження сучасних технологій у діяльність установи. Автоматизація та цифровізація виступають ключовими елементами системи регулювання, забезпечуючи своєчасне виконання функцій митниці, мінімізацію ризиків та формування умов для сталого розвитку і адаптації до сучасних викликів зовнішньоекономічної діяльності.

2.3 Виявлення основних загроз та проблем у здійсненні митної справи, що негативно впливають на систему ЗЕД

Управління ризиками в митній справі ґрунтується на міжнародних зобов'язаннях, зокрема положеннях Кіотської конвенції [31], та національному законодавстві. Міжнародні стандарти чітко вказують, що усі товари та транспортні засоби, які переміщуються через кордон, незалежно від

обкладення митами, підлягають митному контролю [31]. Суть цього контролю полягає в запобіганні порушенням митного законодавства.

Згідно з Митним кодексом України [30], поняття митного ризику визначено як ймовірність недотримання вимог законодавства України з питань митної справи. Різноманітні порушення, такі як ввезення заборонених товарів, недекларування, ухилення від сплати митних платежів чи заниження митної вартості, несуть негативні наслідки. Тому Система управління ризиками (СУР) має бути розроблена так, щоб попереджати можливі порушення або мінімізувати їхні наслідки.

Національне митне законодавство встановлює ключові цілі застосування СУР [30]. Вони включають запобігання, прогнозування і виявлення порушень законодавства, забезпечення більш ефективного використання ресурсів митних органів шляхом зосередження уваги на об'єктах з підвищеним ризиком (областях ризику), захист національної безпеки, життя і здоров'я людей, тварин, рослин, довкілля, інтересів споживачів у межах повноважень митних органів, а також прискорення митного оформлення товарів.

Таким чином, управління ризиками в митній сфері повинно забезпечувати баланс між регулятивним контролем і сприянням зовнішньоекономічній діяльності. Регулятивність досягається через ведення реєстру ризиків, що дозволяє прогнозувати та ідентифікувати їх ще на етапі митного оформлення. Завдяки оцінці ступеня ризику визначаються відповідні митні формальності для запобігання ймовірним наслідкам. Використання інструментів, таких як профілі ризику, орієнтування та індикатори ризику, забезпечує розробку заходів управління, визначення ступеня ризику та переліку необхідних митних формальностей. Водночас, ефективно сформована СУР сприяє скороченню часу на митні процедури і прискоренню зовнішньої торгівлі. Це відбувається за рахунок аналізу митних декларацій через автоматизовану систему управління ризиками (АСУР), а також надання переваг суб'єктам господарювання, які набувають статусу авторизованого економічного оператора (АЕО) і мають високий рівень довіри.

Процес управління ризиками та функціонування СУР регулюється Наказом Міністерства фінансів України № 684 від 31 липня 2015 року [44], який затверджує Порядок здійснення аналізу та оцінки ризиків, розроблення і реалізації заходів з управління ризиками для визначення форм та обсягів митного контролю. Цей нормативний документ має на меті підвищити ефективність роботи митної служби шляхом застосування вибіркового контролю, що забезпечується інструментами управління ризиками різного профілю. Під час митного контролю митні органи можуть використовувати автоматизований, неавтоматизований або комбінований способи контролю.

Згідно з Порядком здійснення аналізу та оцінки ризиків [44], управління ризиками в митній справі реалізується на трьох взаємопов'язаних рівнях: стратегічному, тактичному та оперативному.

Стратегічний рівень передбачає створення реєстру ризиків, у якому визначаються пріоритетні напрями для розробки та реалізації заходів управління, а також митні органи, відповідальні за їхнє впровадження [44].

Тактичний рівень зосереджений на розробці конкретних заходів з управління ризиками відповідно до даних, зафіксованих у реєстрі.

Оперативний рівень - це безпосередня реалізація цих заходів шляхом використання інструментів управління ризиками для визначення оптимальних форм та обсягів митного контролю.

За результатами застосування Системи управління ризиками (СУР), включно з Автоматизованою системою управління ризиками (АСУР), у кожному випадку визначається рівень ризику, що обумовлює відповідні форми та обсяги митного контролю, які мають бути виконані митними органами (табл.2.3) [44].

В умовах воєнного стану важливість СУР значно зростає. Існує ризик, що окремі суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) можуть зловживати наданими пільгами або використовувати нестабільну ситуацію в

країні для власних корисливих цілей, зокрема для ввезення чи вивезення незадекларованих товарів.

Таблиця 2.3

Рівні ризику та відповідні форми митного контролю в СУР

Рівень ризику	Необхідність митних формальностей	Характер контролю
Низький	Не встановлюється	Не передбачає здійснення митних формальностей.
Середній	Встановлюється	Передбачає митні формальності, не пов'язані з митним оглядом (переоглядом) товарів чи транспортних засобів.
Високий	Встановлюється	Передбачає митні формальності, що включають здійснення митного огляду (переогляду) товарів чи транспортних засобів.

Джерело: сформовано автором на основі [44]

Повномасштабне вторгнення спричинило суттєві зміни у ЗЕД:

- окупація прикордонних територій та закриття пунктів пропуску на кордоні з Росією та Білоруссю значно знизили пропускну здатність митниць. Фактично, основний потік товарів було перенаправлено через пункти пропуску на кордоні з країнами ЄС, що змусило суб'єктів ЗЕД шукати нові логістичні шляхи;
- заборона на ввезення російських товарів (відповідно до постанови КМУ від 09.04.2022 р. № 426) змінила структуру імпорту для підприємств, які раніше поклалися на російські товари;
- введення обмежень та заборон на вивезення окремої продукції (для збереження запасів в Україні), а також надання додаткових пільг зі звільненням деяких товарів від митних платежів, суттєво вплинули на поведінку суб'єктів ЗЕД і, відповідно, значно підвищили ризики у митній діяльності.

Встановлення обмежень і заборон щодо певних категорій товарів чи країн їх походження значно збільшує ризики несанкціонованого ввезення чи вивезення. Окрім того, в умовах війни зростає обіг зброї та боєприпасів, які надходять до країни. У цьому контексті особливого значення набуває аналіз операцій з вивезення вантажів за межі митної території України, оскільки під виглядом легальних товарів може бути прихована нелегальна зброя.

Раніше схеми декларування одних товарів під виглядом інших використовувалися переважно для уникнення або зниження митних платежів, проте в сучасних умовах такий механізм може застосовуватися для більш небезпечних цілей, зокрема, для незаконного вивезення зброї з митної території України. Ризик контрабанди зброї також значно підвищується через закриття митних пунктів пропуску на лінії зіткнення та в зонах бойових дій, що створює високі можливості для нелегального ввезення її в Україну.

Запровадження податкових пільг щодо сплати митних платежів для окремих категорій товарів може негативно вплинути на розмір податкових надходжень до бюджету та дозволяє використовувати механізм прикриття одних товарів під виглядом інших для уникнення сплати мит. Хоча така схема існувала і до воєнного стану, в період нестабільності, зменшення кількості діючих пунктів пропуску та прагнення зберегти стабільний темп пропуску товарів, ризик недостатності контролю зростає. Тому критично важливим є розвиток Системи управління ризиками (СУР), особливо Автоматизованої системи управління ризиками (АСУР). Автоматизований контроль, завдяки модулям АСУР, дає змогу оцінити ймовірні ризики та визначити необхідність додаткових митних процедур ще на етапі подання декларації, що суттєво пришвидшує обробку вантажів.

Воєнний стан формує як нові ризики, так і значно підвищує вже існуючі. В. А. Валігура поділяє ризики в умовах воєнного стану на три групи: ризики життю та здоров'ю працівників митних органів і населення, фінансові ризики та ризики контрабанди [5, с. 23].

Загалом, в умовах воєнного стану особливого значення набувають такі ризики: ризик контрабанди, який суттєво підвищується через хаос та зниження ефективності контролю внаслідок військових дій, створюючи можливості для несанкціонованого ввезення/вивезення товарів, особливо військового призначення; ризик зниження митних надходжень, зумовлений запровадженням значної кількості пільг і преференцій, а також зменшенням обсягів постачання через зруйновану інфраструктуру та економічну

нестабільність, що негативно впливає на фінансування державних потреб; ризик недобросовісності працівників митниці, коли посадові особи можуть зловживати повноваженнями для власного збагачення, пришвидшуючи контроль або дозволяючи пропуск заборонених товарів, що створює загрози національній безпеці; ризик знищення товару, який стосується товарів, що зберігаються під митними режимами (наприклад, митний склад), оскільки ракетні атаки можуть пошкодити або знищити їх, завдаючи значних фінансових збитків; та ризик пошкодження митної інфраструктури, коли постійні ворожі атаки загрожують пунктам, складам та технічним засобам контролю, що може призвести до зупинки роботи митних органів або збільшення тривалості обробки вантажів.

Якщо деякі з цих ризиків можна виявити за допомогою АСУР, то інші (недобросовісність працівників, знищення товару, пошкодження інфраструктури) існують незалежно від автоматизації. Оцінка ступеня цих ризиків (низький, середній, високий) залежить від багатьох факторів, таких як розмір митного органу, його географічне розташування (прикордонний регіон чи ні), стратегічність пункту пропуску та його пропускна здатність. Звісно, ця оцінка є частково суб'єктивною, оскільки будь-який інфраструктурний об'єкт в Україні перебуває під постійною загрозою.

Тому управління цими ризиками має ґрунтуватися на створенні резервних митних постів та митниць для перенаправлення вантажів у разі значного пошкодження інфраструктурних об'єктів, а також на проведенні робіт із розширення пропускної здатності резервних об'єктів для забезпечення вчасного завершення митного оформлення. У часи цифровізації атаки можуть бути спрямовані не лише на фізичні активи, але й на інформаційні системи митниці, тому необхідним є посилення інформаційної безпеки.

Існує ризик пошкодження товарів, що перебувають на зберіганні або очікують митних формальностей у пунктах пропуску, внаслідок ракетних чи дронівих атак. Одним із можливих інструментів мінімізації цього ризику є страхування вантажів та формування суб'єктами ЗЕД внутрішніх фондів на

підприємстві для покриття можливих втрат. Хоча це і створює додаткові витрати для суб'єктів господарювання, такі важливі рішення є необхідними у важкі часи для мінімізації негативних наслідків.

Ризик недобросовісності працівників митниці існував задовго до воєнного стану. Корумпованість митних органів негативно впливає на імідж країни на світовій арені та створює загрозу через реалізацію фіскальних і нефіскальних ризиків. Можливим варіантом зниження цього ризику є підвищення рівня цифровізації більшості митних процедур з метою мінімізації прямого контакту «людина-людина».

Поява нових ризиків в умовах воєнного стану та посилення впливу існуючих вимагає вдосконалення процесу управління ризиками та митного контролю для мінімізації або уникнення несприятливих наслідків. При цьому система контролю має бути збалансована, щоб не перешкоджати та не стримувати провадження ЗЕД. Критично важливо знайти паритет між процедурами митного контролю та збереженням нормальної динаміки ввезення/вивезення товарів.

Н. В. Рибка зазначає, що митні органи повинні прагнути до пошуку «розумного та справедливого паритету між забезпеченням дотримання вимог законодавства і мінімізацією дисбалансів у законній торгівлі та життям суспільства, а також пов'язаних з цим витрат» [50, с. 310]. Вона наголошує, що шляхом прийняття цілісного підходу до управління дотриманням вимог законодавства на основі оцінювання ризиків, можна досягти оптимального рівня як сприяння торгівлі, так і здійснення контролю. Основна риса такого підходу - це активне стимулювання клієнтів до добровільного дотримання вимог законодавства (низький ступінь ризику), що дозволяє вивільнити ресурси для роботи з управління ризиками та усунення високого ступеня небезпеки [50, с. 311].

Ми підтримуємо твердження щодо мінімізації ризиків через заохочення суб'єктів ЗЕД до добровільного дотримання митного законодавства, що наразі реалізується через інструмент Авторизованого економічного оператора (АЕО).

Статус АЕО засвідчує високий рівень довіри до суб'єкта господарювання та надає йому значні вигоди, такі як спрощене декларування та першочергове проходження митних формальностей.

Натомість, А. Шевчук стверджує, що «використання інформаційних технологій для ефективного управління ризиками є дієвим і результативним інструментом досягнення митних цілей» [65, с. 139]. На його думку, це дозволяє проводити швидший аналіз показників ризику методом випадкової вибірки, на відміну від неавтоматичного методу. Ми вважаємо, що автоматизація більшості процесів на митниці дозволить значно мінімізувати ризик недобросовісності працівників митниці, а також скоротити час на проведення різних митних процедур.

В умовах воєнного стану управління ризиками у митній справі набуває особливого значення, оскільки це безпосередньо пов'язано із захистом національної економіки та безпекою держави. Результати дослідження показують, що найбільш суттєвими в умовах війни є ризики контрабанди, зниження митних надходжень, недобросовісності працівників митниці, знищення товарів та пошкодження митної інфраструктури.

Для ефективного управління цими загрозами рекомендується впровадження таких заходів: створення резервних митних постів та митниць; розширення їх пропускної здатності; посилення інформаційної безпеки; страхування вантажів та формування фондів для покриття можливих втрат; широка цифровізація митних процедур, що допоможе знизити рівень корупції та підвищити загальну ефективність контролю.

Таким чином, застосування комплексного підходу до управління ризиками у митній справі дозволить мінімізувати негативні наслідки воєнного стану та забезпечити стабільність економіки і безпеку держави.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕД ШЛЯХОМ МОДЕРНІЗАЦІЇ МИТНОЇ СПРАВИ

3.1 Розробка пропозицій щодо гармонізації Митного законодавства України із Митним кодексом ЄС

Сучасний етап розвитку України характеризується обранням європейської інтеграції як засадничого вектора державної політики, що диктує умови для комплексного реформування правової системи. Особливої ваги у цьому процесі набуває трансформація митної сфери, оскільки функціонування Європейського Союзу базується на уніфікованих тарифних механізмах та спільних правилах руху товарів. Саме тому розробка пропозицій щодо наближення національних норм до стандартів Митного кодексу ЄС, зокрема в частині впровадження режиму спільного транзиту та інституту Авторизованого економічного оператора (АЕО), є ключовим пріоритетом. Еволюція цього зближення розпочалася ще у 1994 році з підписання Угоди про партнерство та співробітництво, яка стала першим правовим фундаментом для політичної та економічної взаємодії між сторонами [63]. Подальша інтенсифікація відносин відбулася у 2003 році, коли Україна отримала статус країни-сусіда в межах нової політики ЄС. Згідно з концептуальним звітом Європейської Комісії «Ширша Європа – Сусідство», такий формат співпраці мав на меті запобігти появі нових роздільних ліній на континенті, пропонуючи партнерам інтенсивну інтеграцію в економічну та безпекову архітектуру союзу без обов'язкового негайного членства.

Ця політика заклала підґрунтя для формування привілейованих відносин, де прогрес у сфері верховенства права та належного врядування безпосередньо корелює з рівнем доступу до внутрішнього ринку ЄС. У контексті митної гармонізації це означає поступову лібералізацію торгівлі та

перехід до єдиних технологічних стандартів, серед яких пріоритетними є впровадження процедури спільного транзиту (NCTS) та визнання статусу АЕО. Відповідно до положень Європейської стратегії безпеки, такий шлях передбачає не лише спрощення митних формальностей, а й посилення безпекової складової ланцюгів постачання. Таким чином, сучасні кроки України з адаптації митного законодавства є логічним продовженням тривалого процесу інтеграції, що розпочався з політичного діалогу та еволюціонував до практичної розробки пропозицій щодо повної сумісності з митною системою ЄС [4].

Продовжуючи аналіз ретроспективи та актуального стану нормативно-правового поля, слід наголосити, що переломним моментом у розробці пропозицій щодо гармонізації митного законодавства стало підписання у 2014 році Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Цей документ не лише детермінував стратегічний вектор розвитку держави, а й сформував чітку правову базу для адаптації національних норм до стандартів ЄС у таких критично важливих сферах, як торгівля та безпека [62]. Центральним інструментом цієї інтеграції виступила Поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі (ПВЗВТ), запроваджена у 2016 році, яка вивела взаємодію за межі простого скасування митних тарифів. ПВЗВТ висунула вимогу глибокої інституційної трансформації, згідно з якою Україна взяла на себе зобов'язання щодо поетапного впровадження положень Митного кодексу ЄС, що потребує докорінної реформи митної інфраструктури та адміністративних регламентів [20].

Практична реалізація цих зобов'язань деталізована у Додатку XV до Угоди про асоціацію, який визначає конкретний перелік актів *acquis communautaire* та часові межі їх імплементації, що координується через Загальнодержавну програму адаптації законодавства. Важливу роль у забезпеченні методичної відповідності процесу відіграє робота спільних митних комітетів та експертна підтримка, зокрема консультації місії EUBAM, що супроводжуються постійним моніторингом прогресу з боку європейських

інституцій [2;68]. Новий потужний імпульс цей процес отримав у 2022 році з набуттям Україною статусу кандидата на вступ до ЄС, що ініціювало процедуру селф-скринінгу та офіційного скринінгу законодавства для ідентифікації прогалин, які потребують першочергового усунення [69].

Еволюція національного митного права, що розпочалася ще з прийняття Митного кодексу України у 2012 році, набула системного характеру саме в контексті виконання вимог ПВЗВТ [30]. На особливу увагу в контексті розробки пропозицій щодо гармонізації заслуговує успішна адаптація матеріальних норм, яка втілилася у законодавчому закріпленні інституту Авторизованого економічного оператора (АЕО) протягом 2019–2020 років. Внесення змін до Глави 2 Митного кодексу України та видача перших сертифікатів АЕО у 2021 році стали практичним підтвердженням готовності національної системи до функціонування в межах європейського довірчого середовища [28]. Паралельно із запровадженням АЕО, вагомим кроком до цифровізації та спрощення процедур стало впровадження у 2016 році системи «єдиного вікна», що дозволило оптимізувати електронний документообіг та знизити адміністративний тиск на суб'єктів ЗЕД. Такі заходи є невід'ємною частиною стратегії інтеграції України до єдиного економічного простору ЄС, оскільки вони створюють необхідне підґрунтя для повноцінного приєднання до режиму спільного транзиту та взаємного визнання статусів надійних партнерів [13].

Найбільш динамічний етап розробки пропозицій та практичної імплементації європейських стандартів у вітчизняне митне право припав на 2022–2025 роки, коли в умовах кандидатського статусу та воєнних викликів було форсовано ключові інтеграційні процеси. Вирішальним кроком у цьому напрямі стало прийняття у серпні 2022 року Закону № 2510-ІХ, який адаптував Митний кодекс України до вимог Угоди про асоціацію в частині спільного транзиту. Це дозволило Україні вже у жовтні 2022 року офіційно приєднатися до Конвенції про процедуру спільного транзиту та інтегруватися в Нову комп'ютеризовану транзитну систему (NCTS), що фактично закріпило стан

«митного безвізу» та відкрило нові можливості для суб'єктів із рівнем довіри АЕО [11]. Наступна масштабна хвиля гармонізації відбулася завдяки Закону № 3926-IX від 22 серпня 2024 року, який запровадив у національне поле фундаментальні інститути Митного кодексу ЄС, зокрема інститут прямого та непрямого митного представництва. Крім того, було суттєво модернізовано алгоритми надання митних рішень та деталізовано специфіку спеціальних режимів, таких як переробка, тимчасове ввезення та кінцеве використання, що максимально наблизило українську практику до європейських стандартів авторизації [41].

Попри значні успіхи в адаптації окремих норм, фахова спільнота наголошує на необхідності докорінного перегляду всієї архітектури митного законодавства. Повна сумісність із правовим полем ЄС вимагає не просто точкових змін, а розробки та прийняття цілком нового Митного кодексу, який за своєю структурою та логікою ідентичний європейському аналогу [71]. У межах реалізації цього завдання уряд уже працює над проектом нового кодексу на базі Єдиних митних правил ЄС із перспективою його затвердження до 2026 року, що має забезпечити стовідсоткову відповідність національного регулювання вимогам Союзу до 2027 року та підготувати підґрунтя для повноправного членства [19].

Паралельно з нормативною діяльністю, процес гармонізації охоплює глибоку інституційну трансформацію Державної митної служби на засадах прозорості та доброчесності. Цей шлях розпочався з виокремлення митної служби в самостійний орган у 2019 році [48] і продовжився впровадженням у 2023 році нових механізмів кадрового відбору. Зокрема, законодавчі нововведення щодо створення незалежних конкурсних комісій для обрання голови служби та розширення його управлінської автономії у формуванні регіональної вертикалі мають на меті деполітизацію відомства. Посилення внутрішнього контролю та впровадження системи КРІ для оцінки ефективності керівництва створюють адміністративний базис, необхідний для

належного функціонування режимів спільного транзиту та ефективного адміністрування спрощень для АЕО відповідно до європейської моделі [67].

У контексті розробки пропозицій щодо гармонізації митного законодавства України з Митним кодексом ЄС особливого значення набуває мінімізація корупційних ризиків, що традиційно притаманні митній сфері. Ключовим інструментом прозорості у цьому напрямі стало впровадження цифрового сервісу «ЄЧерга» на вантажних пунктах пропуску, що дозволяє нівелювати суб'єктивний людський фактор при перетині кордону. Законодавче закріплення пріоритетного права проїзду через цю систему для компаній, що використовують режим спільного транзиту або книжки МДП (TIR), безпосередньо стимулює бізнес до переходу на європейські процедури, підвищуючи загальну ефективність логістичних ланцюгів [67]. Важливою складовою виконання європейських вимог є також посилення боротьби з контрабандою, зокрема через криміналізацію незаконного переміщення підакцизних товарів. Такі зобов'язання закріплені в Меморандумі про макрофінансову допомогу ЄС і супроводжуються активною взаємодією з громадськістю через створення Рад з питань міжнародної торгівлі. Публікація відкритих даних про індикативні митні вартості стала ще одним кроком до уніфікації підходів та усунення підґрунтя для прийняття упереджених митних рішень [71].

Разом з тим, процес наближення національних норм до стандартів Митного кодексу ЄС стикається з серйозними викликами, пов'язаними з інституційною та технічною спроможністю держави. Для повноцінного функціонування Нової комп'ютеризованої транзитної системи (NCTS) та сучасних систем митного декларування необхідна не лише законодавча база, а й розгалужена ІТ-інфраструктура та висока кваліфікація персоналу. Ситуація ускладнюється наслідками війни, яка спричинила надмірне навантаження на західні кордони та часткове руйнування матеріально-технічної бази на інших ділянках, що вимагає додаткових ресурсів для модернізації пунктів пропуску [51].

Окрему перешкоду на шляху до реальної гармонізації становить корупційний опір та інерція застарілих практик. Навіть за умови повної відповідності текстів законів європейському праву, залишається ризик саботажу реформ з боку посадових осіб, зацікавлених у збереженні тіньових схем. Подолання цього виклику можливе лише через системну реалізацію антикорупційних заходів, цифровізацію всіх митних формальностей та забезпечення дієвого громадського контролю. Лише поєднання нормативної гармонізації з кадровим оновленням та впровадженням безконтактних технологій, притаманних статусу АЕО, дозволить Україні створити митну систему, яка буде повністю сумісною з європейським економічним простором [16].

Повномасштабна військова агресія проти України створила унікальний контекст для розробки та реалізації пропозицій щодо гармонізації митного законодавства, де безпрецедентні виклики поєдналися з прискореною інтеграцією у європейський правовий простір. З одного боку, воєнний стан стимулював оперативне запровадження «митного безвізу» у 2022 році та впровадження спрощених процедур для критичного імпорту й гуманітарних вантажів. З іншого боку, суттєве падіння митних надходжень (на 32% у 2022 році) та блокування морських шляхів змістили акцент на розбудову західної наземної інфраструктури, що потребує значних фінансових вкладень у модернізацію пунктів пропуску в умовах обмежених ресурсів [70]. Попри ці труднощі, критично важливим залишається забезпечення повної відповідності національного регулювання не лише Митному кодексу ЄС, а й супутнім регламентам щодо захисту інтелектуальної власності, контролю товарів подвійного призначення та безпеки продукції. Будь-яка невідповідність у цих вузькоспеціалізованих сферах може стати перешкодою для взаємного визнання статусів АЕО або повноцінної інтеграції в європейські бази даних, що вимагає безперервного навчання кадрового складу та ревізії підзаконних актів [17].

Підсумовуючи вищевикладене, можна стверджувати, що євроінтеграційний вектор став головним каталізатором докорінної трансформації митної системи України. Впровадження інституту авторизованого економічного оператора та перехід на режим спільного транзиту змінили саму філософію митного адміністрування, зробивши її більш технологічною та сервісоорієнтованою. Незважаючи на інституційні бар'єри та воєнні ризики, стратегія повної гармонізації із правом ЄС залишається безальтернативною в межах виконання Угоди про асоціацію та зобов'язань кандидата на вступ. Практичне наближення до стандартів Митного кодексу ЄС не лише усуває технічні перешкоди у торгівлі, а й формує надійний фундамент для майбутнього входження України до Митного союзу ЄС, що забезпечить сталий економічний розвиток і безпеку міжнародних ланцюгів постачання.

Першочерговою пропозицією є перехід від фрагментарної адаптації окремих норм до фундаментальної заміни Митного кодексу України новим програмним документом, який за своєю структурою, термінологічним апаратом та логікою побудови процесів повністю дублюватиме Митний кодекс ЄС (UCC), що дозволить усунути правові колізії при транскордонній взаємодії. У частині розвитку інституту Авторизованого економічного оператора (АЕО) доцільно переглянути критерії фінансової стійкості для малого та середнього бізнесу, зробивши їх більш гнучкими, що стимулюватиме масовий перехід підприємств на європейську модель довірчих відносин. Ключовим вектором у сфері спільного транзиту має стати якнайшвидше технічне впровадження NCTS Фази 5 та подальша інтеграція національних ІТ-систем із загальноєвропейськими базами даних, що забезпечить автоматичне визнання гарантій та декларацій.

Важливим елементом пропозицій є ініціювання на міжурядовому рівні угоди про повне взаємне визнання статусів АЕО, що дозволить українським експортерам отримувати митні спрощення безпосередньо в країнах ЄС, значно прискорюючи логістику. Паралельно із цим, необхідно поглибити цифровізацію процесів через інтеграцію системи «ЄЧерга» з базами даних

митних декларацій, що дозволить автоматично ідентифікувати пріоритетні вантажі (АЕО, спільний транзит) та мінімізувати корупційні ризики шляхом усунення прямого контакту між митником та перевізником. З метою підвищення якості адміністрування пропонується створення постійних центрів методичної підтримки для бізнесу, які допомагатимуть підприємствам проходити процедуру самооцінки перед поданням заяви на авторизацію. Нарешті, ефективна реалізація цих реформ неможлива без модернізації технічного оснащення пунктів пропуску та впровадження інтелектуальних систем відеомоніторингу, що в сукупності з високими стандартами професійної етики та регулярною ротацією кадрів створить прозоре та безпечне середовище для міжнародної торгівлі, відповідаючи фінальній меті інтеграції України до Митного союзу ЄС.

3.2 Обґрунтування заходів щодо підвищення ефективності митного контролю та боротьби з контрабандою та митними правопорушеннями

У сучасних умовах, коли міжнародна торгівля виступає фундаментом економічного зростання, пріоритетним завданням стає формування дієвих механізмів запобігання порушенням митних правил. Ефективність цього процесу залежить не лише від суворості покарань, а й від системної превентивної роботи та масштабних інформаційних кампаній, що мають на меті підвищення правової грамотності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) та усвідомлення ними неминучості наслідків за недотримання законодавчих норм. Світовий досвід свідчить, що митні адміністрації провідних країн світу інтегрують запобіжні заходи безпосередньо в операційну діяльність, поєднуючи їх з активним навчанням логістичних операторів, перевізників і митних брокерів. Такий комплексний підхід є стратегічним інструментом у протидії контрабанді та схемам ухилення від оподаткування вантажів.

Сутність запобігання правопорушенням полягає у створенні такої регуляторної та технологічної архітектури, яка мінімізує саму можливість виникнення ризиків. Це охоплює гармонізацію нормативної бази, впровадження новітніх технологій контролю та забезпечення прозорості інформаційних потоків. Фундаментальним етапом у цій діяльності є наявність зрозумілих та легкодоступних митних правил, що постійно адаптуються до динамічних змін у глобальній торгівлі та вимог міжнародних інституцій, як-от Світова організація торгівлі чи Європейський Союз [52]. Превентивна функція законодавства реалізується через положення Митного кодексу, який чітко регламентує процеси декларування та контролю, а також через міжнародні конвенції, що уніфікують правила гри на світовому ринку. Особливе місце серед таких заходів посідає впровадження програм лояльності, зокрема інституту авторизованого економічного оператора (АЕО), що через надання преференцій добросовісному бізнесу створює потужний стимул для самостійного дотримання правопорядку.

Ефективна стратегія попередження правопорушень у митній сфері базується на збалансованому поєднанні дієвої системи санкцій та технологічної модернізації процесів. Застосування штрафних санкцій, а також адміністративної та кримінальної відповідальності за серйозні зловживання виступає потужним превентивним чинником, що водночас не має перешкоджати легальній економічній активності. Разом із каральними заходами, ключову роль відіграє автоматизація митних формальностей, яка через впровадження електронного декларування та сучасних аналітичних інструментів ризик-менеджменту мінімізує людський фактор. Використання інтелектуальних автоматизованих систем дозволяє не лише оперативно ідентифікувати сумнівні вантажі, а й забезпечує високий рівень прозорості, що стимулює суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності до добровільного дотримання законодавчих вимог.

Важливою складовою запобіжних заходів є також комплексний контроль за діяльністю підприємств, що охоплює всі стадії - від моменту подання

декларації до пост-митного аудиту документів. Такий наскрізний моніторинг значно знижує ймовірність здійснення незаконних операцій при переміщенні товарів через кордон. Особливу роль у цій архітектурі безпеки відведено програмі Авторизованого економічного оператора (АЕО), яка трансформує відносини між державою та бізнесом у формат партнерства. Сертифікація компаній за суворими стандартами відповідності та безпеки дозволяє надійним операторам користуватися значними спрощеннями, що є вагомим стимулом для легальної роботи. Досвід Європейського Союзу підтверджує, що впровадження інституту АЕО забезпечує синергію між контролюючими органами та підприємництвом, оптимізуючи митні процедури для сумлінних гравців ринку та дозволяючи митниці зосередити ресурси на перевірці високоризикових операцій [39, с. 98].

Активна комунікація та просвітницька робота серед суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності виступає фундаментальним інструментом у загальній системі протидії порушенням митних регламентів. Головна місія інформаційних кампаній полягає в суттєвому підвищенні рівня обізнаності бізнесу щодо чинних процедур, законодавчих новацій та потенційної відповідальності за недотримання встановлених норм. Такий підхід дозволяє нівелювати кількість випадкових правопорушень, спричинених браком знань або хибним трактуванням складних митних вимог, що, у свою чергу, сприяє формуванню безпечного та прозорого середовища для міжнародної торгівлі. Коли митні органи демонструють відкритість, оперативно роз'яснюють зміни у правовому полі та надають фахові консультації, це не лише запобігає неумисним помилкам підприємців, а й суттєво підвищує рівень довіри до державної системи в цілому.

Важливим аспектом превентивної інформаційної діяльності є економічна доцільність, адже кожне виявлене порушення тягне за собою додаткові витрати ресурсів як для бізнесу, так і для держави, створюючи зайві адміністративні перепони. Ефективна профілактика дозволяє оптимізувати час на розгляд справ та зменшити бюрократичне навантаження на митну

інфраструктуру. Для досягнення цих цілей митні адміністрації використовують широкий спектр інструментів: від розсилання спеціалізованих брошур та інформаційних листів із доступними роз'ясненнями складних норм до організації регулярних освітніх заходів, таких як вебінари та практичні тренінги [23, с. 58]. Особливого значення набуває створення інтерактивних сервісів та гарячих ліній підтримки, які дозволяють представникам бізнесу отримувати оперативні консультації в режимі реального часу, забезпечуючи коректність оформлення документів та швидку адаптацію до мінливих умов митного регулювання.

Цифровізація та впровадження новітніх технологій виступають ключовими чинниками оптимізації взаємодії між митними адміністраціями та представниками бізнесу, створюючи умови для безперешкодного обміну актуальними даними. Розбудова та підтримка спеціалізованих вебпорталів дозволяє зосередити в єдиному цифровому просторі всю необхідну базу знань, включаючи актуальні митні тарифи, деталізовані інструкції з декларування та нормативно-правові акти [55, с. 215]. Використання мобільних застосунків та таргетованих email-розсилок забезпечує високу швидкість донесення критично важливої інформації до широкого кола зацікавлених осіб, а впровадження дистанційних навчальних платформ дає можливість суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності засвоювати правила оформлення вантажів у максимально зручному форматі.

Паралельно з офіційними ресурсами, соціальні медіа, такі як Facebook та LinkedIn, трансформуються у дієві канали оперативної комунікації, де митні органи можуть не лише анонсувати законодавчі зміни, а й надавати практичні рекомендації у форматі прямого діалогу з підприємцями. Не менш вагому роль відіграють традиційні засоби масової інформації, які через аналітичні статті та експертні інтерв'ю сприяють підвищенню загального рівня правової культури як професійної спільноти, так і громадськості.

Світова практика підтверджує ефективність такої багатоканальної стратегії інформування. Наприклад, канадська митна адміністрація вдало

поєднує цифрові інструменти мобільних додатків із проведенням очних практичних семінарів, спрямованих на превенцію митних правопорушень. Аналогічно, у Сполучених Штатах потужний ресурс митної та прикордонної служби (U.S. Customs and Border Protection) забезпечує бізнес вичерпними інструкціями та спеціалізованими тренінговими програмами, що дозволяють мінімізувати ризики при адаптації до нових нормативних вимог [69, с. 81]. Таким чином, системна інформаційна підтримка стає невід'ємною частиною сучасної митної політики, спрямованої на сприяння законній торгівлі та зміцнення партнерства між державою та бізнесом.

Зважаючи на динамічність трансформацій у нормативно-правовій базі, критично важливим аспектом стає забезпечення актуальності відомостей, що розміщуються на офіційних вебпорталах та у мобільних сервісах митних органів. Ефективність сприйняття таких матеріалів безпосередньо залежить від доступності викладу, що передбачає відмову від надмірно складної юридичної термінології на користь зрозумілих роз'яснень, доступних для кожного суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності. Особливого значення набуває розвиток комунікаційних стратегій у соціальних медіа, де митні адміністрації мають можливість не лише транслювати новини, а й здійснювати пряму взаємодію з представниками бізнес-середовища, оперативно реагуючи на їхні запити та проблемні питання [25, с. 55]. Окрім того, сталий розвиток партнерських відносин потребує організації систематичного навчання підприємців через формат вебінарів та тренінгів, присвячених актуальним аспектам здійснення митного контролю.

Впровадження масштабних інформаційних ініціатив виступає ключовим інструментом забезпечення транспарентності та результативності митних процедур. Це сприяє не лише зниженню рівня правопорушень через підвищення обізнаності про юридичні наслідки зловживань, а й якісному покращенню діалогу між державними органами та бізнес-спільнотою. Поєднання традиційних каналів зв'язку з передовими цифровими інструментами дозволяє створити інклюзивне інформаційне середовище, де

необхідні відомості залишаються доступними для всіх категорій учасників міжнародної торгівлі в цілодобовому режимі.

У межах дослідження було детально опрацьовано механізми протидії порушенням митних регламентів та окреслено вектори подальшої модернізації цієї галузі. Проведений аналіз міжнародного досвіду у сфері боротьби з митними деліктами дозволив виокремити найбільш ефективні стратегії, впровадження яких в Україні сприятиме суттєвому підвищенню дієвості митного контролю та загальному оздоровленню економічного середовища.

Фундаментальним елементом модернізації митної системи є інтеграція передових технологічних рішень у процеси здійснення контролю. Практика багатьох держав підтверджує, що впровадження автоматизованих систем, алгоритмів штучного інтелекту та технології блокчейн виступає дієвим механізмом мінімізації митних правопорушень. Застосування таких інновацій дозволяє значно нівелювати вплив людського фактора, забезпечуючи безпрецедентний рівень прозорості та гарантуючи високу точність і оперативність під час обробки митної документації [15].

Загалом, синергія сучасних цифрових інструментів та активної інформаційної взаємодії з бізнесом є критично необхідною умовою для формування результативної моделі протидії незаконним діям у митній сфері. Подальший розвиток цих пріоритетних напрямів в Україні відкриває широкі перспективи для зміцнення безпекового контуру, підвищення ефективності митних перевірок та створення по-справжньому сприятливого клімату для міжнародної торговельної діяльності.

3.3 Оцінка необхідності та переваг створення єдиної інтегрованої електронної платформи для взаємодії між суб'єктами ЗЕД та контролюючими органами

Сучасний етап розвитку зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) характеризується зростанням обсягів міжнародної торгівлі, ускладненням

логістичних ланцюгів, підвищенням вимог до безпеки товаропотоків і водночас необхідністю спрощення процедур для добросовісного бізнесу. В умовах цифрової трансформації державного управління особливої актуальності набуває питання створення ефективних електронних механізмів взаємодії між суб'єктами ЗЕД та контролюючими органами. Одним із таких механізмів є єдина інтегрована електронна платформа, яка забезпечує комплексне інформаційне, організаційне та комунікаційне середовище для здійснення митних та інших контрольних процедур.

Необхідність створення єдиної інтегрованої електронної платформи зумовлена низкою системних проблем, притаманних чинній моделі адміністрування зовнішньоекономічних операцій. По-перше, взаємодія між суб'єктами ЗЕД та контролюючими органами в Україні досі характеризується фрагментарністю інформаційних систем, дублюванням функцій та даних, значною кількістю паперових документів і багаторазовим поданням однакової інформації до різних органів. По-друге, відсутність єдиного цифрового простору для обміну даними ускладнює міжвідомчу координацію, збільшує часові та фінансові витрати бізнесу, створює передумови для корупційних ризиків і знижує загальний рівень довіри до державних інституцій.

У контексті євроінтеграційних процесів та адаптації національного законодавства до стандартів Європейського Союзу питання цифровізації митних і суміжних процедур набуває стратегічного значення. У країнах ЄС уже тривалий час функціонують інтегровані електронні системи, побудовані за принципами «єдиного вікна» та «одного разу поданих даних», що дозволяє значно спростити процедури зовнішньої торгівлі, підвищити ефективність контролю та зменшити адміністративне навантаження на бізнес. Для України впровадження єдиної інтегрованої електронної платформи є не лише технічним, а й інституційним викликом, що потребує комплексного підходу до реформування системи державного управління у сфері ЗЕД.

Сутність єдиної інтегрованої електронної платформи полягає у створенні централізованого цифрового середовища, яке об'єднує інформаційні

ресурси митних, податкових, фіскальних, санітарних, ветеринарних, екологічних та інших контролюючих органів. Така платформа забезпечує можливість подання, обробки, зберігання та обміну інформацією в електронному вигляді з використанням єдиних стандартів даних, узгоджених процедур і прозорих алгоритмів прийняття управлінських рішень. Для суб'єктів ЗЕД це означає доступ до всіх необхідних сервісів через єдиний електронний інтерфейс, а для держави - підвищення якості контролю та аналітичних можливостей.

Однією з ключових переваг створення єдиної інтегрованої електронної платформи є оптимізація адміністративних процедур у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Завдяки електронному документообігу суттєво скорочуються строки оформлення митних та дозвільних документів, зменшується кількість фізичних контактів між представниками бізнесу та посадовими особами, що позитивно впливає на зниження корупційних ризиків. Автоматизація перевірок і використання ризик-орієнтованих підходів дозволяє зосередити контрольні заходи на потенційно проблемних операціях, не створюючи надмірних бар'єрів для сумлінних учасників ринку.

Таблиця 3.1

Порівняльна характеристика взаємодії суб'єктів ЗЕД та контролюючих органів до і після впровадження єдиної інтегрованої електронної платформи

Критерій оцінки	Традиційна модель взаємодії	Єдина інтегрована електронна платформа
Організація подання документів	Подання документів до різних органів окремо, часто в паперовій формі	Одноразове електронне подання даних через єдиний цифровий інтерфейс
Інформаційна взаємодія між органами	Обмежена, фрагментарна, із дублюванням інформації	Автоматизований обмін даними між усіма контролюючими органами
Тривалість процедур	Значна, залежить від людського фактора та кількості перевірок	Скорочена завдяки автоматизації та паралельній обробці даних
Адміністративне навантаження на бізнес	Високе, потребує значних часових і фінансових витрат	Знижене за рахунок спрощення процедур і мінімізації повторних дій

Продовження таблиці 3.1

Прозорість процесів	Обмежена, складно відстежити статус документів	Висока, із можливістю онлайн-моніторингу всіх етапів
Корупційні ризики	Підвищені через часті особисті контакти	Знижені внаслідок цифровізації та мінімізації людського впливу
Якість державного контролю	Реактивна, орієнтована на суцільні перевірки	Ризик-орієнтована, з використанням аналітичних інструментів
Аналітичні можливості держави	Обмежені, дані розпорошені	Розширені, на основі накопичених структурованих даних
Вплив на економічну безпеку	Частково ефективний	Комплексний та системний

Джерело: сформовано автором

Важливою перевагою інтегрованої платформи є підвищення прозорості та передбачуваності державного регулювання у сфері ЗЕД. Суб'єкти господарювання отримують можливість у режимі реального часу відстежувати статус поданих документів, результати перевірок, нарахування платежів та прийняті рішення. Це сприяє формуванню більш стабільного та прогнозованого бізнес-середовища, що є важливим чинником залучення інвестицій і розвитку експортного потенціалу держави. Для контролюючих органів прозорість процесів означає підвищення відповідальності посадових осіб і зменшення можливостей для зловживань.

З позицій публічного управління створення єдиної інтегрованої електронної платформи сприяє покращенню міжвідомчої взаємодії та координації діяльності органів державної влади. Інтеграція інформаційних систем дозволяє уникнути дублювання функцій, підвищити узгодженість управлінських рішень і забезпечити комплексний підхід до контролю зовнішньоекономічних операцій. Крім того, накопичення структурованих даних у єдиній системі створює передумови для розвитку аналітичних інструментів, прогнозування ризиків та формування обґрунтованої державної політики у сфері зовнішньої торгівлі.

Економічний ефект від впровадження єдиної інтегрованої електронної платформи проявляється як на мікро-, так і на макрорівні. Для суб'єктів ЗЕД

зменшуються прямі витрати, пов'язані з підготовкою та поданням документів, простоем товарів на митниці, логістичними затримками та штрафними санкціями. На макрорівні держава отримує зростання обсягів легальної зовнішньої торгівлі, підвищення рівня надходжень до бюджету, покращення позицій у міжнародних рейтингах легкості ведення бізнесу та конкурентоспроможності економіки.

В умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення економіки України значення цифрових інструментів у сфері ЗЕД зростає ще більше. Єдина інтегрована електронна платформа може стати важливим елементом забезпечення економічної безпеки держави, оскільки дозволяє оперативно реагувати на загрози, контролювати рух стратегічно важливих товарів, запобігати незаконному переміщенню ресурсів і забезпечувати дотримання міжнародних санкційних режимів. Водночас цифровізація сприяє збереженню безперервності зовнішньоекономічних процесів навіть в умовах обмежених фізичних можливостей для здійснення контролю.

Разом із тим, оцінюючи необхідність створення єдиної інтегрованої електронної платформи, слід враховувати й потенційні виклики та ризики. Серед них - потреба у значних фінансових ресурсах на розробку та впровадження системи, необхідність підвищення рівня цифрової компетентності працівників контролюючих органів і суб'єктів ЗЕД, а також забезпечення належного рівня кібербезпеки та захисту персональних і комерційно чутливих даних. Вирішення цих питань потребує комплексної державної політики, поетапного впровадження платформи та активної взаємодії з бізнес-спільнотою.

Таким чином, створення єдиної інтегрованої електронної платформи для взаємодії між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та контролюючими органами є об'єктивною необхідністю сучасного етапу розвитку державного управління. Така платформа виступає інструментом підвищення ефективності, прозорості та результативності регулювання у сфері ЗЕД, сприяє зниженню адміністративного навантаження на бізнес, мінімізації корупційних ризиків і

зміцненню економічної безпеки держави. Її впровадження відповідає стратегічним пріоритетам цифрової трансформації України та є важливою умовою інтеграції національної економіки до європейського та світового економічного простору.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного магістерського дослідження було здійснено комплексний аналіз системи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності України через призму митної справи як ключового інституційного механізму реалізації зовнішньоекономічної політики держави. Дослідження дозволило обґрунтувати теоретичні засади, виявити практичні проблеми функціонування митного адміністрування та визначити пріоритетні напрями його вдосконалення в умовах євроінтеграції та цифрової трансформації.

У роботі встановлено, що зовнішньоекономічна діяльність є складною багаторівневою системою економічних, правових та організаційних відносин, яка виступає важливим об'єктом державного регулювання. Доведено, що ефективність ЗЕД значною мірою залежить від якості регуляторного впливу держави, збалансованості застосування ринкових та адміністративних механізмів, а також від стабільності та прозорості нормативно-правового середовища. Обґрунтовано, що митна справа виконує не лише фіскальну функцію, а й є інструментом забезпечення економічної безпеки, захисту національних інтересів і створення сприятливих умов для розвитку міжнародної торгівлі.

У процесі дослідження класифіковано основні методи та інструменти регулювання зовнішньоекономічної діяльності, серед яких виокремлено тарифні, нетарифні та адміністративні важелі. Визначено, що ефективне регулювання ЗЕД можливе лише за умови їх комплексного та узгодженого застосування. Особливу увагу приділено ролі митних органів у реалізації зазначених інструментів, що дозволяє розглядати митну справу як системоутворюючий елемент державного регулювання у сфері зовнішньоекономічних відносин.

Також проведено аналіз функціонування системи регулювання ЗЕД в Україні на основі оцінки тарифного та нетарифного регулювання, а також рівня цифровізації митних процедур. Встановлено, що митний тариф залишається

важливим джерелом бюджетних надходжень і водночас інструментом захисту внутрішнього ринку, однак його застосування потребує подальшої оптимізації з урахуванням міжнародних зобов'язань України. Аналіз нетарифних методів регулювання показав зростання їх ролі в умовах глобалізації, водночас виявлено проблеми надмірної зарегульованості, складності процедур та недостатньої координації між контролюючими органами.

Дослідження рівня цифровізації митних процедур засвідчило позитивні зрушення у впровадженні електронного декларування та механізму «єдиного вікна», проте доведено, що наявна система ще не забезпечує повної інтеграції інформаційних потоків і не дозволяє повною мірою реалізувати потенціал автоматизації митного контролю. Виявлено, що фрагментарність електронних сервісів, обмежена міжвідомча взаємодія та збереження елементів ручного управління негативно впливають на ефективність регулювання ЗЕД.

У ході аналізу також ідентифіковано основні загрози та проблеми у сфері митної справи, серед яких корупційні ризики, тіньові схеми, адміністративний тиск на суб'єктів господарювання, недостатній рівень технічного забезпечення та кадрового потенціалу митних органів. Зазначені фактори стримують розвиток зовнішньоекономічної діяльності, погіршують інвестиційний клімат та знижують конкурентоспроможність національної економіки.

Водночас обґрунтовано напрями вдосконалення системи регулювання ЗЕД шляхом модернізації митної справи. Доведено доцільність гармонізації митного законодавства України з Митним кодексом Європейського Союзу, зокрема у частині впровадження режиму спільного транзиту та інституту авторизованого економічного оператора. Реалізація зазначених заходів сприятиме спрощенню процедур міжнародної торгівлі, підвищенню рівня довіри між державою та бізнесом і інтеграції України до європейського митного простору.

Особливу увагу приділено обґрунтуванню необхідності підвищення ефективності митного контролю та боротьби з контрабандою і митними правопорушеннями. Запропоновано посилення ризик-орієнтованого підходу,

удосконалення аналітичних інструментів, підвищення прозорості діяльності митних органів та професійного рівня їх персоналу.

Ключовим результатом дослідження стало обґрунтування необхідності створення єдиної інтегрованої електронної платформи для взаємодії між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та контролюючими органами. Доведено, що така платформа здатна забезпечити комплексну цифровізацію митних та суміжних процедур, скоротити адміністративні витрати бізнесу, знизити корупційні ризики та підвищити якість державного контролю. Її впровадження розглядається як стратегічний напрям модернізації митної справи та важлива умова формування ефективної системи державного регулювання ЗЕД.

Таким чином, результати магістерської роботи підтверджують, що удосконалення системи регулювання зовнішньоекономічної діяльності України неможливе без глибокої модернізації митної справи, її цифровізації та гармонізації з європейськими стандартами. Реалізація запропонованих заходів сприятиме підвищенню ефективності державного управління, розвитку зовнішньої торгівлі, зміцненню економічної безпеки та інтеграції України у світовий економічний простір.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акименко О. Ю. Формування механізму сучасного регулювання зовнішньоекономічної діяльності як важливої передумови розвитку експортно орієнтованого виробництва. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2019. Вип. 24, ч. 1. С. 5–9.
2. Атаманчук Н. І. Гармонізація законодавства України щодо адміністрування митних платежів з правом Європейського Союзу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. Вип. 87, ч. 2. С. 267–273.
3. Брикун Є. В., Вдовиченко А. М., Зубрицький А. І. та ін. Система ключових індикаторів результативності діяльності органів Міністерства доходів і зборів України : монографія ; за заг. ред. А. М. Вдовиченка. Київ : Алерта, 2013. 336 с.
4. Бредіхин А. В. Україна та Європейський Союз: ретроспектива розвитку відносин. *Наука. Релігія. Суспільство*. 2009. № 2. С. 7–12.
5. Валігура В. А., Дроць М. В. Митні ризики в умовах війни в Україні. *Актуальні питання фінансової теорії та практики* : зб. матеріалів ІХ заоч.-дистанц. наук. конф. студентів і молодих вчен. (Тернопіль, 15 квіт. 2022 р.). Тернопіль, 2022. Ч. 1. С. 23–24.
6. Васюк Т. В. Організаційно-економічні механізми зовнішньоекономічної діяльності національного підприємства на європейському ринку : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04. Львів, 2015. 290 с.
7. Васюренко В. О. Фінансове регулювання зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08. Суми, 2010. 20 с.
8. Ватагович М. І. Сучасні теоретичні засади митного регулювання в контексті державного регулювання національної економіки: міжнародні аспекти. *Ефективна економіка*. 2017. № 8. URL:

<http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6933>. (Дата звернення: 30.11.2025).

9. Годяк А. І., Ілюшик О. М., Павлович-Сенета Я. П. Митне право України : навч. посіб. Львів : СПОЛОМ, 2017. 308 с.
10. Гребельник О. П. Основи зовнішньоекономічної діяльності : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 432 с.
11. Гуменюк О. Г. До питання про основні принципи митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки*. 2016. Вип. 16. С. 113–116.
12. Гуцул І. А. Митна політика у фіскальному просторі України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент*. 2015. Вип. 10. С. 232–234.
13. Деякі питання реалізації принципу “єдиного вікна” під час здійснення митного контролю : Постанова Кабінету Міністрів України від 25.05.2016 № 364. *Офіційний вісник України*. 2016. № 46. Ст. 1667.
14. Дідківський М. І. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства : навч. посіб. Київ : Знання, 2006. 462 с.
15. Домбровська С. М. Напрями державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні. *Вісник НУЦЗУ. Серія: Державне управління*. 2017. Вип. 1(6). С. 114–119.
16. Дорофеева Л. М. Міжнародна антикорупційна практика митних адміністрацій. *Міжнародний юридичний вісник*. 2018. Вип. 3–4 (12–13). С. 102–108.
17. Дудченко В. В. Зміст гармонізації митного законодавства України до норм і стандартів ЄС. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2020. № 43. С. 81–84.
18. Економічна енциклопедія : у 3 т. / редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. Київ : Академія, 2000–2002.
19. Євроінтеграція: Україна прагне отримати новий Митний кодекс на основі Митного кодексу ЄС у 2026 році. URL:

https://mof.gov.ua/uk/news/ievrointegratsiia_ukraina_pragne_otrimati_novii_mitni_i_kodeks_na_ osnovi_mitnogo_kodeksu_ies_u_2026_rotsi-5073. (Дата звернення: 16.11.2025).

20. ЄС-Україна: поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі. URL: http://lib.pnu.edu.ua/files/europa/dcfta_guidebook_uk.pdf. (Дата звернення: 01.09.2025).

21. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств : підручник / І. Багорова та ін. ; за ред. І. Багрової. Київ : Центр навчальної літератури, 2004. 580 с.

22. Іванов С. Принципи державної митної політики в Україні: поняття, зміст і критерії класифікації. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 10. С. 179–185.

23. Капітанець С. Запобігання та протидія митним правопорушенням: аналіз закордонного досвіду. *Економіка і менеджмент*. 2017. Вип. 26. С. 55–58.

24. Кахович О. О., Кахович Ю. О. Проблемні питання формування митної політики в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 2. С. 77–79.

25. Кістанова Я. Правове регулювання співробітництва в сфері боротьби з митними правопорушеннями в ЄС. *Правова держава*. 2017. Вип. 20. С. 51–56.

26. Мантур-Чубата О. С. Організаційно-економічний механізм управління ризиками зовнішньоекономічної діяльності підприємства : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04. Харків, 2015. 239 с.

27. Машков А. О. Стратегічні напрямки державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності України в умовах інноваційного розвитку. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2012. № 11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2012_11_15. (Дата звернення: 11.10.2025).

28. Микитенко Т., Мельник О., Сагайдак І. Розвиток інституту авторизованого економічного оператора в Україні в контексті імплементації міжнародних стандартів. *Економіка та суспільство*. 2023. № 58. С. 1–7.
29. Мирончук В., Матвеев М., Голомша Н. Митні процедури забезпечення зовнішньоекономічної діяльності України в умовах війни. *Економіка та суспільство*. 2022. № 39. DOI: 10.32782/2524-0072/2022-39-43.
30. Митний кодекс України : Кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI (станом на 16.05.2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>. (Дата звернення: 30.12.2025).
31. Міжнародна конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур (Киотська конвенція) від 18.05.1973. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_643. (Дата звернення: 08.11.2025).
32. Міністерство юстиції України : офіційний вебсайт. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_20086. (Дата звернення: 19.12.2025).
33. Міщенко Д., Міщенко Л. Теоретичні основи механізму державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2021. № 2. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/2_2021/8.pdf. (Дата звернення: 25.09.2025).
34. Південно-східна митниця. Оpendатабот : відкриті дані про компанії. URL: <https://opendatabot.ua/c/43971371> (дата звернення: 15.12.2025).
35. Пілько А., Пілько А., Лесів І. Моделювання процесу оцінювання та аналізу експортного потенціалу регіону. *Проблеми економіки*. 2020. № 1(43). С. 325–331. URL: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2020-1_0-pages-325_331.pdf. (дата звернення: 15.12.2025).
36. Пісьмаченко Л. М. Державне управління зовнішньоторговельною діяльністю в умовах інтеграції України у світовий економічний простір: механізми регулювання та контролю : дис. ... д-ра наук з держ. упр. : 25.00.02. Київ, 2008. 366 с.

37. Платонова І. О. Теоретичні засади механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 13–14. С. 125–129.

38. Подра О. П., Петришин Н. Я., Ноджак Л. С. Особливості класифікації та використання заходів нетарифного регулювання. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Проблеми економіки та управління*. 2021. № 2(8). URL: https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2021/nov/25354/211219ekonomiknove-100-110_0.pdf. (дата звернення: 15.12.2025).

39. Полянська Є. Генезис правового регулювання адміністративно-правових засад протидії митним правопорушенням. *Молодий вчений*. 2023. Вип. 3. С. 95–100.

40. Про внесення змін до Митного кодексу України щодо виконання глави 5 розділу IV Угоди про асоціацію : Закон України від 15.08.2022 № 2510-ІХ. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. № 22. Ст. 89.

41. Про внесення змін до Митного кодексу України щодо імплементації деяких положень Митного кодексу Європейського Союзу : Закон України від 22.08.2024 № 3926-ІХ. *Відомості Верховної Ради України*. 2025. № 3-4. Ст. 5.

42. Про засади державної регіональної політики : Закон України від 05.02.2015 № 156-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19>. (дата звернення: 20.12.2025).

43. Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну : Закон України від 22.12.1998 № 332-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-14>. (дата звернення: 20.12.2025).

44. Про затвердження Порядку здійснення аналізу та оцінки ризиків, розроблення і реалізації заходів з управління ризиками для визначення форм та обсягів митного контролю : Наказ Міністерства фінансів України від

31.07.2015 № 684. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1021-15>. (дата звернення: 20.12.2025).

45. Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту : Закон України від 22.12.1998 № 330-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/330-14>. (дата звернення: 28.11.2025).

46. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України від 16.04.1991 № 959-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12>. (дата звернення: 28.11.2025).

47. Про Митний тариф України : Закон України від 04.06.2020 № 674-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-20>. (дата звернення: 28.11.2025).

48. Про утворення Державної податкової служби України та Державної митної служби України : Постанова Кабінету Міністрів України від 18.12.2018 № 1200. *Офіційний вісник України*. 2019. № 7. Ст. 208.

49. Резнік Н. П. Логістика : навчальний посібник. Київ : НУБіП України, 2021. 146 с.

50. Рибка Н. В. Особливості митного контролю як системи управління ризиками у процесі інтегрування України до світової митної системи в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми сучасного бізнесу: обліково-фінансовий та управлінський аспекти* : матеріали IV міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (Львів, 22–23 берез. 2022 р.). Львів, 2022. Ч. 2. С. 309–311.

51. Сарана Л. А. Вплив цифровізації на митну та податкову політику України. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2024. № 14. С. 1–7.

52. Світова організація торгівлі (СОТ). URL: <https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/svitova-organizaciya-torgivli-sot>. (дата звернення: 28.11.2025).

53. Система ключових індикаторів результативності діяльності органів Міністерства доходів і зборів України : монографія / Є. В. Брикун та ін. ; за заг. ред. А. М. Вдовиченка. Київ : Алерта, 2013. 336 с.

54. Стеценко Ж. В. Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні. *Економічний Вісник НТУУ «КПІ»*. 2010. URL: <http://economy.kpi.ua/uk/node/145>. (дата звернення: 28.11.2025).
55. Твардовська Я. Міжнародне співробітництво у боротьбі з контрабандою та порушеннями митних правил. *Правові та організаційні питання*. 2020. Вип. 4. 174 с.
56. Теремецький В., Чумак В. Правове регулювання повноважень державної митної служби щодо запобігання та протидії контрабанді. 2023. С. 81–85.
57. Титаренко Л. М. Міжнародна економічна політика України: сучасні виклики та перспективи. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. Вип. 22. С. 114–118.
58. Тищенко В., Кулик Ю. Митні ризики: сутність та управління. *Економіка та суспільство*. 2023. № 55. DOI: 10.32782/2524-0072/2023-55-15.
59. Топольницька Т. Б. Напрями підвищення дієвості механізму регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств цементної галузі України. *Ефективна економіка*. 2020. № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7783>. (дата звернення: 28.11.2025).
60. Тульчинська С., Кириченко С. Перешкоди розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 7. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/7_2018/4.pdf. (дата звернення: 28.11.2025).
61. Туржанський В., Неліпович О. Європейські орієнтири розвитку системи управління митними ризиками в Україні. *Сталий розвиток економіки*. 2024. № 1(48). С. 206–213. DOI: 10.32782/2308-1988/2024-48-29. (дата звернення: 28.11.2025).
62. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 № 984_011. *Офіційний вісник України*. 2014. № 75. Ст. 2125.

63. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами від 14.06.1994 № 998_012. *Офіційний вісник України*. 2006. № 24. Ст. 1794.

64. Франчук В., Шупрудько Н. Фіскальне регулювання зовнішньоторговельної діяльності як функція економічної безпеки України: теоретико-прикладні аспекти : монографія. Львів, 2020.

65. Шевчук А. М., Сушко В. О. Особливості управління та селекції митних ризиків. *Актуальні питання фінансової теорії та практики* : зб. матеріалів ІХ заоч.-дистанц. наук. конф. студентів і молодих вчен. (Тернопіль, 15 квіт. 2022 р.). Тернопіль, 2022. Ч. 1. С. 139–142.

66. Якимчук Т. І., Красовська Ю. В., Подлевська О. М. Методи управління митними ризиками в зовнішньоекономічній діяльності. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування*. 2021. Т. 4, № 92. С. 481–491.

67. Alekankina K. European Integration of Customs and Overhaul of the Medical and Social Expert Commission. URL: <https://voxukraine.org/en/european-integration-of-customs-and-overhaul-of-the-medical-and-social-expert-commission-key-reform-drivers-in-q4-2024>. (дата звернення: 03.12.2025).

68. EU Border Assistance Mission to Moldova and Ukraine. URL: <https://eubam.org/ua>. (дата звернення: 03.12.2025).

69. European Parliament resolution of 23 June 2022 on the candidate status of Ukraine, the Republic of Moldova and Georgia. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2023.032.01.0002.01.ENG. (дата звернення: 03.12.2025).

70. Suvorov V. Ukraine seeks future role as EU's eastern customs hub. Atlantic Council. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/ukraine-seeks-future-role-as-eus-eastern-customs-hub/>.(дата звернення: 03.12.2025).

71. Ukraine's Progress Towards the Customs Union with the EU. URL: <https://eu4pfm.com.ua/news/ukraine-s-progress-towards-the-customs-union-with-the-eu>. (дата звернення: 03.12.2025).

ДОДАТКИ

Державна митна служба
України

Південно-Східна
МИТНИЦЯ

Південно-Східна митниця

1,1 тис. — підписчики • 47 — підписки

Південно-Східна митниця

Результати боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил січень-листопад 2025 року

Складено **143 протоколи** про порушення митних правил на суму **28 млн грн**

Стягнуто до Держбюджету за постановами митниці, суду та мировими угодами кошти у сумі **2,36 млн грн**

За результатами розгляду справ судами накладено стягнень (конфіскація товарів та штрафи) на суму **2,7 млн грн**

На розгляд суду передано **69 справ** про ПМП на суму **30 млн грн**

Державна
митна служба
України

customs.gov.ua   UkraineCustoms

Південно-Східна митниця

Сертифікати "EUR.1"

за січень-листопад 2025 року видано

16 469 сертифікатів

Польща
3533

Румунія
2556

Чехія
1440

Німеччина
1023

Словаччина
771

Товари

Державна
митна служба
України

customs.gov.ua UkraineCustoms

Публікація

**Міністерство освіти і науки України
Університет митної справи та фінансів
Рада молодих вчених
Університету митної справи та фінансів**

**«ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ,
УПРАВЛІНСЬКО-ТЕХНОЛОГІЧНІ
ТА СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ВИМІРИ
СЬОГОДЕННЯ: МОЛОДІЖНИЙ ПОГЛЯД»**

**МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

Том 1

14 листопада 2025 р.

Дніпро

**Міністерство освіти і науки України
Університет митної справи та фінансів
Рада молодих вчених
Університету митної справи та фінансів**

**«ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ,
УПРАВЛІНСЬКО-ТЕХНОЛОГІЧНІ
ТА СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ВИМІРИ
СЬОГОДЕННЯ: МОЛОДІЖНИЙ ПОГЛЯД»**

**МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

Том 1

14 листопада 2025 р.

Дніпро

УДК 346.7+658+316.6:316.346-053.6

Організатори конференції: Міністерство освіти і науки України,
Університет митної справи та фінансів,
Рада молодих вчених
Університету митної справи та фінансів

Склад редакційної групи: Бочаров Д. О., Ченцов В. В., Приймаченко Д. В.,
Архирейська Н. В., Губа О. І., Даценко В. В.,
Корнєєв М. В., Ліпінський В. В.,
Бондаревська К. В., Борисенко О. П., Горб К. М.,
Грачевська Т. О., Григораш О. В.,
Дерев'яно Т. П., Кодацька Н. О., Лихолат О. А.,
Марценюк О. О., Олексієнко Р. Ю.,
Павлова Н. В., Сальникова Т. В., Фірсов О. Д.,
Шаранов Р. С., Щолокова Г. В.

Економіко-правові, управлінсько-технологічні та соціально-психологічні виміри сьогодення: молодіжний погляд : матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Дніпро : Університет митної справи та фінансів, 2025. Том 1. 463 с.

ISBN 978-966-328-250-3

Матеріали науково-практичної конференції, які включені до збірника, присвячені сучасним тенденціям розвитку міжнародних економічних відносин; актуальним проблемам діяльності судових та правоохоронних органів у сучасних правових реаліях; упровадженню інноваційних технологій у публічному управлінні та особливостям трансформації менеджменту в цифровому суспільстві; розвитку інформаційних технологій і захисту інформації; інтегрованим підходам управління логістикою; інноваціям у сфері фінансів, обліку, аудиту в контексті сучасних ризиків та економічних загроз; інформаційно-комунікативним та соціально-психологічним аспектам суспільного життя в умовах війни, а також інноваційним підходам у туризмі та готельно-ресторанній справі.

Збірник матеріалів може становити інтерес для науковців, викладачів, здобувачів вищої освіти, а також фахівців у галузі економіки, права, управління та фінансів.

**ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ ДРУКУЮТЬСЯ МЕТОДОМ ПРЯМОГО
ВІДТВОРЕННЯ ТЕКСТУ, ПОДАНОГО АВТОРАМИ,
ЯКІ НЕСУТЬ ПОВНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
ЗА ЙОГО ФОРМУ І ЗМІСТ**

© Колектив авторів, 2025

ISBN 978-966-328-250-3

© Університет митної справи та фінансів, 2025

Бучко І.С. Формування спроможної мережі як інноваційний механізм публічного управління	220
Гарнага І.В. Інноваційний розвиток малого підприємництва в Україні	222
Головко Д.О. Вплив євроінтеграційних процесів на функціонування митних органів України	224
Гора І.Л. Трансформація ролі політичних партій у формуванні та реалізації політики представницьких органів місцевого самоврядування в умовах цифровізації публічного управління України: від «виборчих механізмів» до «цифрових архітекторів»	227
Дацко В.О. Інноваційні форми участі громадськості в управлінні розвитком територіальних громад	230
Заболоцька Є.С. Теоретичні підходи до громадського контролю у сфері боротьби з корупцією	232
Запороженко В.О. Професійна етика державних службовців у контексті цифрової трансформації публічного управління	235
Захарчук А.П. Митна справа як інституційна основа та ключовий інструмент регулювання зовнішньоекономічної діяльності	237
Зацепіліна Р.С. Щодо результатів ефективної взаємодії органів державної влади та місцевого самоврядування в умовах цифровізації (на прикладі Маріупольської міської ради)	239
Зудова С.М. Міжнародний досвід упровадження інноваційних цифрових технологій (штучного інтелекту) в діяльність митних органів	242
Івашина А.В. Цифрова трансформація державних послуг в Україні	244
Каблука М.В. Смарт-технології розвитку сучасних міст	246
Кисіль М.О. Цифрові інструменти управління для підвищення прозорості державних органів	249
Коваль Є.Д. Сучасні технології боротьби з корупцією в Україні	251
Козлова А.Ю. Сутність мотивації та її роль у системі державної служби	253
Корнєєв Р.В. Цифрова екосистема державної підтримки малого та середнього бізнесу в умовах сьогодення	255
Крутько Д.О. Цифрова інтеграція внутрішньо переміщених осіб як напрям реалізації міграційної політики України	258
Лютін Е.Р. Криза публічного управління освітою: сучасні проблеми та способи їх розв'язання	260
Матченко А.В. Використання штучного інтелекту для забезпечення гендерної рівності на державній службі	263
Мельник Т.В. Аналіз державних програм адаптації ветеранів у цифровому суспільстві	265

репутацію державної служби як інституції, орієнтованої на цінності людини. Саме поєднання професійної компетентності з високими етичними стандартами дозволяє державним службовцям ефективно реалізовувати принципи прозорості, відкритості та підвітності у процесі цифрової трансформації публічного управління.

Результати здійсненого аналізу дозволяють зробити висновок що професійна етика державних службовців у цифровому суспільстві виступає моральним регулятором інноваційних процесів у публічному управлінні. Її зміцнення є необхідною умовою сталого розвитку держави, зміцнення довіри громадян і формування дійсно відкритого, відповідального та інноваційного управління.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Загальних правил етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування : наказ Національного агентства України з питань державної служби від 05 серпня 2016 р. № 158. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1203-16#Text>

2. Войтенко А. Б., Якобчук В. П., Пугачова Н. С. Професійна етика державного службовця в контексті ефективності публічного управління. *Державне управління: вдосконалення та розвиток*. URL: http://www.dy.pauka.com.ua/pdf/2_2020/38.pdf

3. Цимбаленко Я. Ю. Діловий та цифровий етикет у публічному управлінні: сутність, функції та трансформації. *Дев'яносто восьмі економіко-правові дискусії. Серія: Соціальні та гуманітарні науки*: матеріали Міжнародної мультидисциплінарної наукової інтернет-конференції, м. Львів, Україна, м. Ополь, Польща, 26–27 червня 2025 р.

Захарчук А.П.,

студент Університету митної справи та фінансів

(науковий керівник – Борисенко О.П., д.держ.упр., проф.,

професор кафедри публічного управління та митного адміністрування Університету митної справи та фінансів)

МИТНА СПРАВА ЯК ІНСТИТУЦІЙНА ОСНОВА ТА КЛЮЧОВИЙ ІНСТРУМЕНТ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Митна справа є невід'ємним елементом системи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД), адже поєднує у собі правові, економічні та адміністративні механізми впливу на рух товарів, капіталів і послуг через митний кордон держави. Її інституційна основа формує засади реалізації митної політики, спрямованої на забезпечення економічної безпеки, захист національних інтересів, розвиток міжнародного співробітництва та стимулювання конкурентоспроможності вітчизняного бізнесу [1].

Митна система виступає ключовим інструментом реалізації державної політики у сфері ЗЕД, оскільки саме через митні органи здійснюється контроль за дотриманням торговельного режиму, тарифного та нетарифного регулювання, а також забезпечується наповнення державного бюджету. Водночас сучасна митна справа виконує не лише фінансову, але й регулятивну, стимулюючу, аналітичну та захисну функції [2]. Вона є індикатором ефективності економічного управління держави, оскільки від швидкості, прозорості та передбачуваності митних процедур залежить динаміка міжнародної торгівлі.

В умовах глобалізації, цифрової економіки та воєнних викликів митна система України зазнає трансформаційних змін. Відбувається поступовий перехід від моделі контролю до моделі сервісної взаємодії між державою та бізнесом. Впровадження інноваційних технологій, таких як електронне декларування, система «єдиного вікна», автоматизоване управління ризиками та електронна черга в пунктах пропуску, значно скорочує час митного оформлення і мінімізує корупційні ризики [3].

Вважаємо, що особливу роль у процесі цифровізації відіграє проєкт Smart Customs, що передбачає створення сучасної інтелектуальної митниці, заснованої на принципах аналітики даних, прозорості та партнерства з бізнесом. Крім того, з 2022 року Україна офіційно приєдналася до системи NCTS (New Computerised Transit System), яка використовується в країнах ЄС для міжнародного транзиту. Це дозволило українським перевізникам оформлювати транзитні декларації в єдиній електронній системі, що спрощує логістику, знижує витрати та підвищує довіру європейських партнерів [4].

Також важливим напрямом розвитку митної справи є гармонізація законодавства з нормами ЄС. Україна поступово адаптує положення Митного кодексу до європейських стандартів, зокрема у сфері статусу авторизованого економічного оператора (АЕО), післямитного аудиту та застосування електронного документообігу. Це забезпечує інтеграцію України у європейський митний простір, сприяє розвитку міжнародного партнерства та підвищує привабливість нашої держави для іноземних інвесторів.

Водночас інституційна модернізація митної служби потребує не лише технічних рішень, але й зміни управлінської культури. Формування доброчесного, професійного та клієнтоорієнтованого кадрового корпусу є однією з ключових умов підвищення ефективності митної системи. Міністерство фінансів України визначає серед пріоритетів розвиток кадрового потенціалу, запровадження системи оцінювання результатів діяльності, прозорого кар'єрного зростання та посилення антикорупційних механізмів [5].

Отже, митна справа сьогодні є не лише інструментом державного регулювання, але й інституційною основою економічної стійкості та інтеграції України у світову економічну систему. Її подальший розвиток має спиратися на принципи інноваційності, європейської інтеграції, відкритості та партнерства, що дозволить забезпечити збалансованість між лібералізацією торгівлі, безпекою кордонів і захистом національних інтересів.

Список використаних джерел:

1. Митний кодекс України : Закон України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 44–45. Ст. 552.
2. Про митну справу в Україні : Закон України від 25 червня 1991 р. № 1262-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 44. Ст. 586.
3. Про Національну митну службу України : Закон України № 2033-IX від 17 лютого 2022 р. *Офіційний вісник України*. 2022. № 19.
4. Державна митна служба України. Впровадження системи NCTS в Україні. URL: <https://customs.gov.ua>
5. Міністерство фінансів України. Державна митна політика та концепція Smart Customs. URL: <https://mof.gov.ua>

Зацепіліна Р.С.,
студентка Університету митної справи та фінансів
(науковий керівник – Марценюк О.О., к.держ.упр., доц.,
керівник навчально-наукового центру
Університету митної справи та фінансів)

**ЩОДО РЕЗУЛЬТАТІВ ЕФЕКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ
ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ
В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ
(НА ПРИКЛАДІ МАРІУПОЛЬСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ)**

В умовах сучасності розвиток публічного управління в Україні характеризується активними процесами цифрової трансформації, що змінюють моделі комунікації між органами державної влади та місцевого самоврядування. В умовах воєнного стану, ці процеси набувають особливого значення, адже забезпечують безперервність управлінських функцій. Цифрові технології створюють умови для переходу від бюрократичної до відкритої моделі, де основними принципами стають прозорість, відкритість, підзвітність, ефективність, доступність послуг для громадян та оперативність прийняття рішень. Загалом, ключова особливість цифрових інструментів взаємодії громадян і держави полягає в отриманні адміністративних послуг через електронні системи. Це сприяє прискоренню та безпечному й оперативному обміну даними між державними органами та органами місцевого самоврядування, електронному документообігу, системи моніторингу, реалізації програм і контролю за результативністю, а також комунікації із громадянами.

Після релокації у 2022 році Маріупольська міська рада стала прикладом адаптивного управління у кризових умовах та зберегла функції управління через створення цифрової моделі «Громада без території», продовжуючи реалізовувати свої повноваження, активно використовуючи цифрові інструменти управління у співпраці з державними структурами та міжнародними донорами для розвитку проєктів соціального, житлового та інформаційного спрямування [2]. Робота громади повністю перейшла на